

KULTURARV I STADSPLANERING

En fallstudie av tolkning och tillämpning av regelverket
under Stumholmens funktionsomvandling

KULTURARV I STADSPLANERING

– En fallstudie av tolkning och tillämpning
av regelverket under Stumholmens
funktionsomvandling

Examensarbete 30 högskolepoäng
Masterprogram Fysisk planering
Sektionen för planering och mediadesign
Blekinge Tekniska Högskola 2013
Handledare Abdellah Abarkan
Foto Malin Sjöstrand, om inget annat anges
Foto framsida: [http://www.karlskrona.nu/
vykort/11-98.html](http://www.karlskrona.nu/vykort/11-98.html)

FÖRORD

Följande examensarbete på 30 högskolepoäng är det sista och avslutande examinationen på masterprogrammet i Fysisk planering på Blekinge Tekniska Högskola vid sektionen för planering och mediedesign. Utbildningen leder till en masterexamen i Fysisk planering. Jag vill tacka min handledare Abdellah Abarkan för värdefulla synpunkter och bra vägledning. Jag vill även tacka min familj för stöd och uppmuntran under arbetets gång.

Malin Sjöstrand

SAMMANFATTNING

Följande arbete undersöker hur regelverket angående byggnation i kulturhistoriskt värdefulla områden tolkas och vad utfallet blir av detta. Stumholmen har valts ut som fallstudie och den paragraf som undersöks är en del av 2 kap, 6§ PBL. Paragrafen talar om hur ny bebyggelse ska utformas och placeras och att ändringar och tillägg ska göras varsamt.

Stumholmen har tidigare varit en sluten ö tillhörande militären. I början av 1980-talet beslutades att ön skulle öppnas upp och att en funktionsomvandling skulle genomföras. Ett omfattande arbete påbörjades från kommunens sida med områdesbestämmelser och detaljplaner. Detta arbete undersöker, genom att studera de bestämmelser som skapades, hur kommunen tolkade lagen. Vidare undersöks hur lagen har omtolkats i senare skede. I arbetets avslutande del diskuteras vad den tolkning som gjordes av lagen har resulterat i.

INNEHÅLL

1	INLEDNING	7
1.1	Problemformulering	7
1.2	Syfte	7
1.3	Frågeställningar	7
1.4	Avgränsning	8
1.5	Metod	8
1.5.1	Kvalitativ undersökning	9
1.5.2	Inventering	10
2	TEORETISK BAKGRUND	11
2.1	Historiebruk	11
2.2	Kulturarv	11
2.2.1	Urvalet av kulturarv	12
2.3	Kulturhistoriska värden	13
2.4	Kulturen i samhället	15
2.5	Skydd av kulturhistoriska miljöer	16
2.5.1	Kulturminneslagen	16
2.5.2	Miljöbalken	17
2.5.3	Plan- och bygglagen	18
2.5.4	Riksantikvarieämbetets roll	19
2.6	Sammanfattning	20
3	STUMHOLMENS HISTORIA OCH FUNKTIONSOMVANDLING	21
3.1	Historia	21
3.1.1	Karlskronas grundläggning	21
3.1.2	Stumholmens historia	21
3.1.3	Militären lämnar ön	23
3.2	Stumholmsprojektet	24
3.2.1	Idéseminarier och Stumholmens dag	24
3.2.2	Arkitektävling	25

4	TOLKNING OCH TILLÄMPNING AV LAGEN	26
4.1	Områdesbestämmelser	26
4.1.1	Befintlig bebyggelse	28
4.1.2	Ny bebyggelse	28
4.1.3	Mark och vegetation	29
4.1.4	Marinmuséet	30
4.2	Detaljplaner	30
4.2.1	Detaljplaner för Norra Udden, Kungshall och Kronobageriet	30
4.2.2	Detaljplan för Marinmuséet	34
4.3	Beviljade bygglov	35
4.4	Sammanfattning	37
5	INVENTERING	38
5.1	Utformning och utförande av nya byggnader	39
5.1.1	Beskrivning	39
5.2	Skyddsbestämmelser för befintlig bebyggelse	40
5.2.1	Beskrivning	40
5.3	Utformning av mark och vegetation	41
5.3.1	Beskrivning	41
5.4	Sammanfattning	44
6	DISKUSSION	45
7	KÄLLFÖRTECKNING	48
7.1	Kommunala dokument och handlingar	49
7.2	Lagtexter	50
7.3	Intervju	51

1 INLEDNING

1.1 Problemformulering

En allt större del av nybyggnationen sker idag i eller i anslutning till existerande stadsbebyggelse, ofta i en tillbyggnads- och förtätningsstrategi. I och med detta uppstår frågan om förhållningssätt till historia, kulturarv och bevarande. Frågan är aktuell i dagens planering och utbyggnad av våra städer. Den handlar dels om hur kulturhistoriska miljöer ska skyddas och utvecklas, och dels om hur ny bebyggelse ska förhålla sig till den äldre bebyggelsen.

I många fall handlar bevarande och utveckling av äldre bebyggelse om att ändra dess användning. Det kan exempelvis handla om att omvandla industribyggnader eller militära byggnader till bostäder, kontor eller handel. Vid en sådan funktionsomvandling finns det ofta en vilja att förtäta områdena med ny bebyggelse.

Det finns regelverk och bestämmelser om skydd och underhåll av kulturhistoriska värden, och om hur ny bebyggelse ska placeras och utformas med hänsyn till kulturhistoriska byggnader och miljöer. Detta tolkas vidare av kommunerna och tillämpas i samhället. Detta arbete undersöker hur regelverket tolkas och vad som händer när det tillämpas. I arbetet undersöks ett sådant fall.

1.2 Syfte

Syftet med arbetet är att undersöka vad utfallet blir när regelverket tillämpas praktiskt. För att kunna göra detta blir syftet även att undersöka hur regelverket angående byggnation inom kulturhistoriska miljöer har tolkats.

1.3 Frågeställningar

För att undersöka vad resultatet blir när regelverket tillämpas praktiskt studeras Stumholmen i Karlskrona. Stumholmen är ett exempel på ett område med kulturvärden som har fått tillskott av ny bebyggelse och där

regelverket angående kulturmiljön har tolkats och tillämpats. Först måste regelverket redas ut, vilket leder till frågan; Hur sker bevarande och skydd av kulturhistoriska miljöer genom lagar och kommunala verktyg? Därefter är det möjligt att undersöka arbetets huvudfråga; Hur tolkades och tillämpades regelverket angående kulturmiljön under planeringen av funktionsomvandlingen på Stumholmen? Detta leder vidare till frågan, Vad blev resultatet av regelverket när det tillämpades praktiskt på Stumholmen? Hur blev Stumholmen? Har planeringen av området lett till ett område med en integrerad och sammanhållen stadsform? Och har den i så fall vidare lett till en "museifikation" av stadsdelen som skiljer sig från resten av staden?

1.4 Avgränsning

Arbetet avgränsas genom att behandla den kulturhistoriska aspekten av planering och byggande med fokus på Stumholmen i Karlskrona, som är arbetets fallstudie. På Stumholmen genomfördes i början av 1990-talet en funktionsomvandling som är ett exempel på hur regelverket har tolkats och tillämpats praktiskt i en kulturhistorisk miljö. Den lagstiftning som studeras begränsas därmed till hur just kulturhistoriska miljöer regleras. En paragraf, som har stor betydelse för fallstudien, har lyfts fram och undersökts. Paragrafen reglerar hur just hela miljöer ska bevaras, inte bara enstaka objekt. Den talar om hur ny bebyggelse ska förhålla sig till den äldre samt hur ändringar och tillägg ska ske.

Delar ur 2 kap 6 § PBL 2010: (3 kap 1 och 10 §§, PBL 1987)

"Vid planläggning och i ärenden om bygglov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till.

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan, (...)

Vid planläggning och i andra ärenden enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas."

1.5 Metod

Under arbetet har en fallstudie använts som forskningsstrategi. Syftet med en fallstudie är att ta en begränsad del av ett stort förlopp och med hjälp av fallet beskriva verkligheten. Fallet får då representera verkligheten. En svårighet är att ett ensamt fall aldrig fullt ut kan representera verkligheten och därför måste man vara försiktig med vilka slutsatser som dras.

Slutsatserna kan ses som antydningar och får värde först när det finns andra antydningar som pekar åt samma håll (Ejvergård, 2009:35-36).

Eftersom enbart en undersökningsenhet studeras finns det möjlighet att gå på djupet och studera saker i detalj, vilket kan göra att saker kan upptäckas som vid ytliga undersökningar inte skulle blivit synliga. Genom detta är det möjligt att förklara *varför* vissa resultat kan uppstå, inte bara förklara vilka resultaten är (Denscombe 2009:60-61).

I arbetet görs en fallstudie av Stumholmen i Karlskrona. Fallstudien berör funktionsomvandlingen som skedde på Stumholmen i Karlskrona i början av 1990-talet. På Stumholmen gjordes ett helhetsgrepp och funktionsomvandling gjordes för att bevara hela miljön, inte bara enstaka objekt. I Sverige finns flera fall av funktionsomvandlingar som skett för att bevara hela miljöer. Stumholmen har valt som fallstudie eftersom det är ett exempel på ett sådant fall. I fallstudien undersöks hur regelverket angående kulturmiljön har tolkats och tillämpats under planeringen av funktionsomvandlingen på Stumholmen samt vad resultatet i slutänden blev av regelverket.

En fallstudie bestämmer inte vilken eller vilka metoder som ska användas, istället möjliggör den att använda fler olika källor, olika typer av data och flera olika typer av forskningsmetoder (Denscombe, 2009:61). Vid användning av flera olika metoder används ofta begreppet "triangulering". Begreppet innebär att betrakta saker ur mer än ett perspektiv och genom detta få en bättre förståelse av det som undersöks (Denscombe, 2009:184). De metoder som har använts under arbetet är kvalitativ undersökning och inventering.

1.5.1 Kvalitativ undersökning

Det är vanligt att skilja mellan två olika huvudtyper av forskningsmetoder: kvantitativa och kvalitativa metoder. Den största skillnaden mellan metoderna är att kvantitativa metoder handlar om att omvandla det som observeras, rapporteras eller registreras till siffror medan kvalitativa metoder handlar om att omvandla det till skrivna ord. I detta arbete lämpar det sig att använda kvalitativa metoder, dvs att analysera ord istället för siffror. Till skillnad från kvantitativa metoder där numerisk data är objektiv och existerar oberoende av forskaren, har forskaren i kvalitativa metoder själv genom sin bakgrund, värderingar, identitet och övertygelse betydelse för vilken typ av data som samlas in och hur denna tolkas (Denscombe, 2009:320-323).

Det finns olika sätt att analysera texter. En metod som är lämplig att använda till att analysera texter är en innehållsanalys. Innehållsanalys används främst för att kvantifiera, dvs. räkna förekomsten av vissa

företeelser i texter. Men analysen kan även användas för att beskriva textinnehållet, dvs. en kvalitativ innehållsanalys. I dessa textanalyser räknas eller mäts inget utan här krävs mer djupgående tolkningar av texten (Bergström & Boréus, 2005:43-44).

Ett annat sätt att tolka texter kan göras genom en diskursanalys. I diskursanalyser försöker man förstå vilken mening människor lägger i sina diskussioner, det kan vara både muntligt och skriftligt. Det handlar då om språket och på vilket sätt det pratas om ett visst fenomen (Larsen 2009:102).

Det som först undersöks i arbetet är hur kulturarvsbegreppet definieras, vilka värden som finns i kulturmiljöer, hur regelverket behandlar bevarande och skydd av kulturhistoriska miljöer samt med vilka verktyg som finns till förfogande för kommunerna i planering av sådana miljöer. En kvalitativ undersökning har även gjorts av de dokument och handlingar som upprättades under planeringsprocessen av Stumholmen. Detta har gjorts för att undersöka hur regelverket tolkades och tillämpades. Dokumenten är anteckningar som visar på hur diskussionen gick kring bevarande och utvecklande av Stumholmens kulturhistoriska miljö. De handlingar som studeras är detaljplaner och områdesbestämmelser samt beviljade bygglovsärenden som visar på vilka avvikelser som gjorts i efterhand.

1.5.2 Inventering

En inventering har genomförts på Stumholmen för att undersöka hur den tolkning kommunen gjorde av regelverket under funktionsomvandlingen tillämpades samt om det skett en ny tolkning av lagen efter det. Till grund för inventeringen låg i första hand områdesbestämmelserna, men inventeringen involverar även detaljplaner då flera bestämmelser är samma. Det som har studerats är på vilket sätt ny bebyggelse har anpassats till den kulturhistoriska omgivningen samt om äldre byggnader och den kulturhistoriska miljön förändrats utefter områdesbestämmelsernas och detaljplanernas intentioner.

2 TEORETISK BAKGRUND

2.1 Historiebruk

Enligt Aronsson (2004:19-20) har intresset för historia och hur det använts genom åren förändrats. Under tidigt 1800-tal, då man tvivlade på förnuftets betydelse, ökade intresset för det förflutna. Historiebrukets värde förstärktes ytterligare kring sekelskiftet 1900 i och med industrialiseringen, urbaniseringen och migrationen. Historiens betydelse avtog dock under efterkrigstiden. Enligt Aronsson (2004:29-30) var då framtidstron stark och det fanns en tilltro på ekonomi, vetenskap och teknologi. Historien sågs som dålig och jämförelse gjordes med de framgångar som gjorts på senaste tid. Svenska kommunförbundet (1999:11) beskriver att det mellan 1960 och 1970 försvann mer än 40 % av Sveriges äldsta bostadsbestånd och Sverige blev ett föregångsland när det gällde att bygga det moderna samhället. De menar dock att det efter hand kom kritik mot detta sätt att bygga och intresset för det lokala, för det genuina, för rötter och identitet ökade.

Enligt Aronsson (2004:13) intresserar sig allt fler idag för historia. Han skriver att "historien åter skrivs, gestaltas och omsätts i allt fler miljöer, med fler syften och med fler människor än tidigare". Aronsson (2004:20-21) beskriver att ökningen av intresse för historia sker inom fler områden, exempelvis inom antropologi, arkeologi och etnologi. Dessutom har utbildningar i skolor förnyats genom att undervisningen ska ske med ett historiskt perspektiv. Aronsson (2004:16-17) beskriver vidare att engagemanget för ursprungshistorien är stort och diskuterar kring om intresset om ursprunget idag är mer privat, lokalt och regionalt förankrat än nationellt. Han ger ett exempel på hur intresset för släktforskningen har ökat, då läsesalar på arkiven fyllts och utbytet ökat på internet. Aronsson menar att historien inte är slut och behovet och viljan att söka efter, förstå och förklara är fortfarande aktuellt.

2.2 Kulturarv

Ett flertal forskare nämner att *kulturarv* är ett komplicerat begrepp som är svårt att definiera (Kulturdepartimentet 2009:12, Cars 2006:16, Eivergård

2005:7-8). Begreppets stora vidd kan hittas i de olika definitionerna som finns. Catarina Lundström (Lundström 2005:10) definierar *kulturarv* som:

”de fysiska och immateriella lämningar som ett samhälle betraktar som värda att bevara”.

I Regeringens kulturproposition *Tid för kultur* (Kulturdepartimentet 2009:12) beskrivs att begreppet handlar om de traditioner, språk, konstnärliga verk, historiska lämningar, arkiv- och föremålssamlingar samt kulturmiljöer och kulturlandskap som förs över från generation till generation.

I kulturpropositionen (Kulturdepartimentet 2009:12) beskrivs att det finns två perspektiv på begreppet *kultur*. Dels kan det uppfattas snävt och handla om litteratur, dans, musik, bildkonst, teater och arkitektur. Aronsson (2005:11) beskriver detta perspektiv som ”det som skapas genom institutionaliserade praktiker som i egna och andras ögon syftar till att skydda, bevara och förmedla historiska artefakter och minnen”. Dels kan begreppet uppfattas bredare och då även inkludera värderingar, ritualer, traditioner och livsmönster (Kulturdepartimentet 2009:12). Cars (2006:16) beskriver detta perspektiv som ”sociala och mänskliga aktiviteter”. Begreppet skiftar därmed i betydelse beroende på vem som tolkar det.

2.2.1 Urvalet av kulturarv

Eivergård (2005:7-8) diskuterar vad som väljs ut och blir historia och kulturarv. Han menar att det enbart är vissa aspekter som väljs ut av det förflutna och tolkas genom de rådande värderingarna. Det är därmed detta som blir berättat, medan annat sorteras bort. Han menar därför att historia inte ska förväxlas med det förflutna. Kulturarvet ska inte heller betraktas som något som bara finns ute i samhället och väntar på att bli insamlat. Kulturarv är istället något som skapas av de som ägnar sig åt historia och kultur, av bland annat museerna. Val görs från det förflutna om vad som är värdefullt och blir benämnt som kulturarv. Enligt Eivergård kan inte kulturarv ses åtskilt från politiska, sociala och ideologiska intressen. Historia och kulturarv formas alltid efter samtidens aktuella behov och värderingar. Kulturarv är politiskt eftersom det skapar värderingar, normer och föreställningar som brukas för olika intressen och syften.

Eivergård verkar mena att kulturarv enbart skapas av de professionella som ägnar sig åt kultur. Aronsson (2005:25) menar däremot att skapandet av kulturarv kan göras på olika sätt. Han beskriver dels den politiska processen som Eivergård beskriver, som han menar handlar om ett auktoritativt utpekande av kulturarv. I centrum av detta finns regelverket

som styr hanteringen. Han beskriver dock att kulturarv även kan etableras utan erkännande från offentligt håll.

2.3 Kulturhistoriska värden

Vad är det som gör en byggnad eller miljö mer värdefull än en annan? Var i ligger värdet och hur sker värderingen? Enligt Eva Dahlström Rittsél (2005: 56) görs värderingen utifrån en gemensam värdegrund som bygger på kunskaper och erfarenheter inom den antikvariska professionen. Vad värdet är och hur värderingen går till menar hon dock inte alltid uttalas.

Unnerbäck (2002:21-25) har tagit fram en värderingsmodell där värderingen av det kulturhistoriskt värdefulla görs i tre steg: identifikation, bearbetning och sammanfattande värdering.

Värderingsmodell

<p>1. IDENTIFIKATION Grundmotiv</p>	<p>Dokumentvärde (historiska egenskaper)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Byggnadshistoriskt värde • Byggnadstekniskhistoriskt värde • Patina • Arkitekturhistoriskt värde • Samhällshistoriskt värde • Socialhistoriskt värde <hr/> <p>Upplevesevärde (estetiskt och socialt engagerade egenskaper)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Arkitektoniskt värde • Konstnärligt värde • Patina • Miljöskapande värde • Identitetsvärde • Kontinuitetsvärde • Traditionsvärde • Symbolvärde
<p>2. BEARBETNING Förstärkande/ övergripande motiv</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kvalitet • Autencitet , äkthet • Pedagogiskt värde, tydlighet <ul style="list-style-type: none"> • Sällsynthet • Representativitet
<p>3. VÄRDERING Sammanvägd motivering</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Huvudmotiv • Ytterliga grundmotiv • Förstärkande/ övergripande motiv

Identifikationen handlar om att identifiera vilket eller vilka grundmotiv som talar för ett bevarande, ofta finns ett huvudmotiv. Grundmotiven sorteras i två olika grupper: dokumentvärden och upplevelsevärden. I dokumentvärden ingår historiska objektiva egenskaper. Det kan handla om byggnadshistoriskt värde, arkitekturhistoriskt värde, samhällshistoriskt värde, socialhistoriskt värde, teknikhistoriskt värde etc. Upplevelsevärden är estetsiska, upplevelsemässiga och socialt engagerade egenskaper. Värdena är subjektiva och kan handla om arkitektoniska värden, konstnärliga värden, miljöskapande värden, identitetsvärden, traditionsvärden etc. Nästa steg är en bearbetning av de identifierade värdena. Först görs en bedömning utifrån övergripande eller förstärkande motiv. Motiven kan vara autenticitet/ äkthet, kvalitet och pedagogiskt värde. Efter detta görs en sortering enligt motiven sällsynthet och representativitet, vilket ofta är avgörande för bedömningen.

De två beskrivna stegen: identifikation (dokumentvärden och upplevelsevärden) och bearbetning (förstärkande övergripande motiv), leder fram till en sammanfattande kulturhistorisk värdering. Värderingen ska enligt Unnerbäck visa vilket eller vilka motiv som väger tyngst och som blir mest vägledande i fortsatt arbete.

Eva Dahlström Rittsél (2005: 57) är kritisk till Unnerbäck's värderingsmodell. Hon anser att Unnerbäck lägger tonvikten på objektet och att den aktör som värderar och den värderingsprocess som sker inte analyseras. När värden ses som objektiva försvinner aktören och hans eller hennes intressen och värderingar. Dahlström Rittsél menar att de sammanhang objekten ingår i är väsentliga och betydelsefulla för det kulturhistoriska värdet.

Eva Dahlström Rittsél (2005:57-58) beskriver även hur William Lipe ser på värdet av kulturmiljön. Hon beskriver att Lipe inte ser det kulturhistoriska värdet som en egenskap hos objektet, som färg eller form, utan att värdet istället formas av samhällets värderingar. Lipe skiljer mellan fyra olika värden:

- associativ /symboliskt värde
- informationsvärde
- estetiskt värde
- ekonomiskt värde

Det associativa /symboliska värdet kan förena en heterogen grupp människor och ge dem en gemensam historisk identitet. Dahlström Rittsél menar att en skorsten eller en fabriksfasad inte bara symboliserar ett visst företag utan även den ort där det ligger. Informationsvärdet menar Lipe har störst betydelse för forskningen, särskilt då det saknas skriftliga källor. Det kan exempelvis gälla uppgifter om arbetsförhållanden. Det estetiska

värdet påverkas av hur värderingen görs, exempelvis var det få som för trettio år sedan såg några estetiska värden i industrilandskapet i Norrköping, medan det idag ses som en stor estetisk tillgång för staden. När det gäller det ekonomiska värdet menar Lipe att detta främst finns inom kulturturismen.

Det kan konstateras att byggnader och miljöer kan anses vara värdefulla på flera olika sätt. Enligt Svenska kommunförbundet (1999:28-32) läggs det olika tyngd vid de olika värdena för olika personer, en fastighetsägare anser till exempel att värden som ger en ekonomisk vinning väger tungt, medan en antikvarie anser att de historiska värdena är viktiga och en arkitekt ser till de konstnärliga eller arkitektoniska värdena. Det finns därmed olika perspektiv och olika sätt att se på dessa frågor.

2.4 Kulturen i samhället

Att det finns många kulturhistoriska värden i vårt samhälle kan konstateras, men varför skyddar vi dem egentligen? Vad är egentligen syftet med att bevara dem? Unnerbäck (2002: 13) beskriver att byggnader och miljöer är som en levande historiebok som berättar om liv och arbete förr, om samhällsutveckling, skönhetsideal, livsvillkor och tekniskt kunnande, samt att de även kan ge trygghet, identitet och trivsel.

Cars (2006:33) beskriver ett annat syfte med kulturmiljön, nämligen att det kan bidra till regional utveckling. I industrisamhället var skog, malm, jordbruk och den fysiska infrastrukturen viktiga för utveckling av städerna. Företagen var geografiskt bundna till platsen och där jobben fanns, dit flyttade människorna. I det postindustriella samhället som vi lever i idag är det annorlunda. Idag sker en ökad rörlighet både hos människor och företag. Företagen är ofta inte bundna till en specifik plats utan söker sig snarare till städer där man kan finna den arbetskraft man söker. För företagen handlar det om att attrahera, utveckla och behålla anställda. Enligt Göran Cars är det inte bara arbetsvillkoren som spelar roll i individens val av bostadsort, även stadens kvalitéer som livsvillkor spelar en viktig roll. Han menar då att kultur och kulturmiljö är faktorer som väger tungt för valet av bostadsort. För städerna blir därför kultur, natur och fritidsaktiviteter viktiga för att skapa en positiv image och attraktivitet, som gör att de kan konkurrera med andra städer. Enligt Cars pekar modern forskning på att en positiv stadsutveckling ofta hör ihop med utveckling av stadens kulturella tillgångar, som är en viktig del av det som vi individer associerar med god livskvalitet (Cars 2006:7-8).

För att visa på hur våra värderingar har förändrats beskriver Cars en studie genomförd 2005 av K. Olsson. Studien visar hur stor betydelse *attraktiv bostadsmiljö och bebyggelse* var för att flytta till Ystad. Bland de inflyttade

före 1970 var det drygt 30 % som angav detta som motiv till flytten, medan det var drygt 60 % av angav det som motiv 1990 (Cars 2006:9-10).

Kultur kan därmed ses som något som lockar människor och företag. Katarina Nylund (1999:22) menar dock att detta kan exkludera vissa verksamheter. Hon menar att det finns två parallella utvecklingstendenser som förändrar städerna. Dels att det skett en kraftig upprustning av de historiska stadskärnorna i städerna och dels att det skett en tillväxt i de så kallade Edge Cities. Hon menar att upprustningarna hör ihop med en strävan att stärka stadens identitet och konkurrens. För att göra detta uppförs finkulturella institutioner och ofta anlitas kända arkitekter. Uppkomsten av Edge Cities ser hon som en följd av denna utveckling eftersom bland annat prisnivå tvingar fler verksamheter att söka alternativa lokaliseringar. Katarina Nylund visar därmed på att satsning på kulturmiljön som på många sätt ger fördelar åt samhället, i nästa led kan skapa problem på annat håll.

2.5 Skydd av kulturhistoriska miljöer

Kulturhistoriska miljöer skyddas genom generella bestämmelser i Kulturminneslagen, Miljöbalken och Plan- och bygglagen. I kulturminneslagen finns bestämmelser om byggnadsminnen, i Miljöbalken om riksintressen och i Plan- och bygglagen (PBL) om detaljplaner, översiktsplaner och områdesbestämmelser.

Skyddet av vårt kulturarv har förändrats genom åren. Den första lag som skyddade kulturarvet var Fornminneslagen som tillkom 1666. Fram till 1940-talet var det främst fornlämningar som runstenar, ruiner och föremål som skyddades, samt statliga byggnader och kyrkor som fick skydd 1920 (Nyström 2011:361-362). Från detta specifika fokus på vad som skulle skyddas, började det under 1900-talet fokuseras mer på samlade miljöer (Svenska kommunförbundet 1999:ss).

På 1940-talet, när man såg hur kulturvärden förstördes i andra länder på grund av andra världskriget, instiftades nya lagar för att skydda kulturarvet. 1942 tillkom Byggnadsminneslagen, som var den första lag som gällde enskilt ägda kulturhistoriska byggnader. Lagen förutsatte att fastighetsägaren frivilligt skulle delta i att skydda sin byggnad och dess omgivning. Detta visade sig dock inte fungera då få fastigheter blev byggnadsminnen på frivillig väg eftersom fastighetsägare var rädda att en byggnadsminnesförklaring skulle bli dyr samt att de inte skulle kunna ändra byggnaden som de ville. Lagstiftningen blev därmed strängare och genom 1960 års byggnadsminneslag krävdes inte längre ett medhåll från fastighetsägaren, som numer var tvungen att följa de skyddsföreskrifter som Riksantikvarieämbetet utfärdade. Det fanns dock en möjlighet till ekonomiskt kompensation (Nyström 2011:361-362).

2.5.1 Kulturminneslagen

1989 tillkom Kulturminneslagen (Lag om kulturminnen m.m.) som är en gemensam lag för samtliga kulturminnen, dvs. fornminnen, byggnadsminnen, kyrkor med inventarier och begravningsplatser, historiska föremål och ortnamn (Nyström 2011:361-362).

I portalparagrafen (1 kap, 1 §) nämns att det är "en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö" och att "ansvaret för detta delas av alla". Det står även att den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön ska undvikas eller åtminstone begränsas.

2.5.1.1 Byggnadsminnen

Enligt 3 kap 1 § får en byggnad förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen om den är "synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde" eller "ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde". Enligt 3 kap 2 § är det sedan länsstyrelsens uppgift att ange och fastställa hur byggnaden ska vårdas och underhållas samt hur den inte får ändras. Unnerbäck (2002:36) beskriver att skyddets omfattning och ambitionsnivå anges i skyddsföreskrifter. Dock nämns i 3 kap, 14 § att "om det finns särskilda skäl, får länsstyrelsen lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna". Nyström (2011:362) beskriver att det finns över 2000 byggnadsminnen i Sverige. De flesta gäller bostäder, därefter följer jordbruk, slott och herrgårdar, och sedan hantverk, industri m.m. och kommunikationsväsen. Det finns dessutom 260 statliga byggnadsminnen, exempelvis kungliga slott, regeringsbyggnader och fyrar. Unnerbäck (2002:36) beskriver att till skillnad mot byggnadsminnen, då byggnadsminnesförklaring fattas av Länsstyrelsen som också har det övergripande ansvaret för tillsyn och rådgivning, fattas beslut om statliga byggnadsminnen av Regeringen och tillståndsgivning för åtgärder i strid mot skyddsföreskrifterna ligger hos Riksantikvarieämbetet.

2.5.2 Miljöbalken

Miljöbalken tillkom 1998. Kulturmiljön ses i Miljöbalken som en del av miljöpolitiken och i och med lagen ändrades det tidigare använda begreppet "kulturminnesvård" till "kulturmiljövård" (Miljödepartementet 1997:158). I Miljöbalken infördes begreppet "kulturresevat" med syfte att skapa en skyddsform som är anpassad efter de kulturmiljövårdande behoven (Miljödepartementet 1997:324).

I Miljöbalkens portalparagraf (1 kap, 1 §) nämns att syftet med lagen är att "främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö". I portalparagrafen

sågs även att lagen ska tillämpas så att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas samt att en långsiktig god hushållning ska tryggas, bland annat ur kulturell synpunkt.

2.5.2.1 Riksintressen

I 3 kap 6 § fastställs att områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. I Förordning (SFS 1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden m.m. 2 § klarläggs att det är Riksantikvarieämbetet som bedömer om ett område är av riksintressen för kulturmiljövården. I Plan- och bygglagen (3 kap, 4 §) nämns att riksintressena sedan ska hanteras i kommunens översiktsplanering. I 3 kap 10 § i samma lag nämns att det sedan är länsstyrelsens uppgift att granska kommunens planläggning och kontrollera att riksintressena tillgodoses.

2.5.3 Plan- och bygglagen

PBL tillkom 1987 och omarbetats 2010. I portalparagrafen (1 kap, 1 §) beskrivs att syftet med lagen är att "med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktig hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer". I PBL (2 kap, 2 §) fastställs att mark- och vattenområden ska användas för "det eller de ändamål som områdena är mest lämpade för med hänsyn till beskaffenhet, läge och behov. Företräde ska ges åt sådan användning som från allmän synpunkt medför en god hushållning". I samma kapitel (2 kap, 3 §) sägs att planläggning ska med hänsyn till bland annat natur- och kulturvårderna, främja en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder.

Enligt PBL (2 kap, 6 §) ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till bland annat stads- och landskapsbilden samt natur- och kulturvårderna på platsen. Samma paragraf nämner även att "vid planläggning och i andra ärende enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas". En byggnad med dessa värden får enligt PBL (8 kap, 13 §) inte förvanskas. Dessutom nämner lagen (8 kap, 14 §) att byggnader ska underhållas så att de särskilda värdena bevaras. Begreppet underhåll var i PBL från 1987 inte specificerat, men har i PBL från 2010 (1 kap, 4 §) definierats som: "en eller flera åtgärder som vidtas i syfte att bibehålla eller återställa en byggnads konstruktion, funktion, användnings-sätt, utseende eller kulturhistoriska värde".

2.5.3.1 Översiktsplaner

I PBL (3 kap, 2 §) finns även bestämmelser angående översiktsplanen som säger att "översiktsplanen ska ange inriktning för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön. Planen ska ge vägledning för beslut om hur mark- och vattenområden ska användas och hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras". I 3 kap 4 § sägs att kommunen i översiktsplanen även ska ange hur riksintressena ska tillgodoses. I PBL (3 kap, 3 §) finns dock bestämmelse om att översiktsplanen inte är bindande.

2.5.3.2 Områdesbestämmelser

I PBL (4 kap, 42 §) bestäms att kommunen kan anta områdesbestämmelser. De får bland annat upprättas om det behövs för att syftet med översiktsplanen ska uppnås eller för att säkerställa att riksintressen tillgodoses. De kan även upprättas för att reglera användning och utformning av mark för gemensam användning samt som skydd för mark som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

2.5.3.3 Detaljplaner

Kulturmiljön kan även regleras i detaljplaner. I PBL (4 kap, 2 §) regleras att kommunen med en detaljplan ska pröva ett mark- eller vattenområdes lämplighet för bebyggelse och byggnadsverk samt reglera bebyggelsemiljöns utformning, bland annat för en bebyggelse som ska förändras eller bevaras. Enligt 4 kap 8 § får kommunen även i en detaljplan bestämma hur allmänna platser som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt ska skyddas. Enligt PBL (4 kap, 15 §) finns det dessutom möjlighet att bestämma omfattningen av kraven på bygglov, rivningslov och marklov. I 4 kap 38 § regleras att detaljplanen är bindande och gäller tills den ändras eller upphävs.

2.5.4 Riksantikvarieämbetets roll

I *Förordning (SFS 2007:1184) med instruktion för Riksantikvarieämbetet* klargörs Riksantikvarieämbetets uppgifter. Det är Riksantikvarieämbetet som har det övergripande ansvaret för frågor om kulturmiljön och kulturarvet. Deras uppgift är att se till att kulturvärdena i bebyggelse och landskap tas till vara. Detta ska göras genom att bevaka kulturmiljöintresset vid samhällsplanering och byggande samt genom att de ska "bedriva informations- och rådgivningsverksamhet samt främja utbildning om kulturmiljön, kulturminnen, kulturföremål och om vård av dessa.". De ska även följa upp kulturmiljöområdets styrmedel och arbetssätt.

2.6 Sammanfattning

Hur individer och professionella ser på historia och på vad som är värdefullt är något som ständigt förändras. Därmed förändras också lagstiftningen och hur man tar del av samhällets äldre byggnader och miljöer. Hur begreppet "kulturarv" definieras är också något som kan förändras, inte minst beroende på vem som tolkar det. Ett sätt att se på begreppet är "de fysiska och immateriella lämningar som ett samhälle betraktar som värda att bevara".

När det definieras vad som är kulturhistoriska värdefullt och blir kulturarv, har ett urval gjort, vilket innebär att enbart vissa aspekter väljs ut och andra istället faller i glömska. Eftersom synen på vad som är kulturhistoriskt värdefullt ständigt förändras är det intressant att fundera över om vi idag väljer bort sådant vi inte anser är värdefullt, men som kommande generationer ser ett värde i.

Idag finns ett stort intresse för vår kulturmiljö och man ser många fördelar med detta. Vår historia ses som bra för att skapa förståelse för dåtidens samhällsutveckling, ideal, livsvillkor och kunnande, samt att den kan ge trygghet, identitet och trivsel. Vår historia med de byggnader och miljöer den har lämnat efter sig ses även som mycket viktig i samhällsutvecklingen. Kulturmiljöer ses som attraktivt och väger ofta tungt för valet av bostadsort. Dessa kvalitéer används för att konkurrera om både boende och företag.

Vid planering av kulturhistoriska miljöer ska kommunen följa samtliga lagar, men det är främst PBL som reglerar det som ligger i kommunens händer. Byggnadsminnen bestäms av Riksantikvarieämbetet och riksintressen av länsstyrelsen, och är därmed något som ligger utanför kommunernas ansvarsområde. Det blir istället något för kommunerna att förhålla sig till under planering av områden med dessa värden.

Kommunen tacklas med ett flertal paragrafer i PBL som beskriver i vilken riktning utvecklingen ska gå. I lagen nämns bland annat: långsiktig hållbar livsmiljö, god hushållning, ändamålsenlig struktur, estetiskt tilltalande utformning, kulturvärden, stads- och landskapsbild, historiska och konstnärliga värden. Detta ska uppnås genom att "ta hänsyn", "främja", "ge företräde", "skydda värden" etc. Det lämnas därmed ett stort tolkningsutrymme. Vad är egentligen en god hushållning? Estetiskt tilltalande? Och vad innebär det att ta hänsyn eller främja något?

3 STUMHOLMENS HISTORIA OCH FUNKTION SOM VANDLING

3.1 Historia

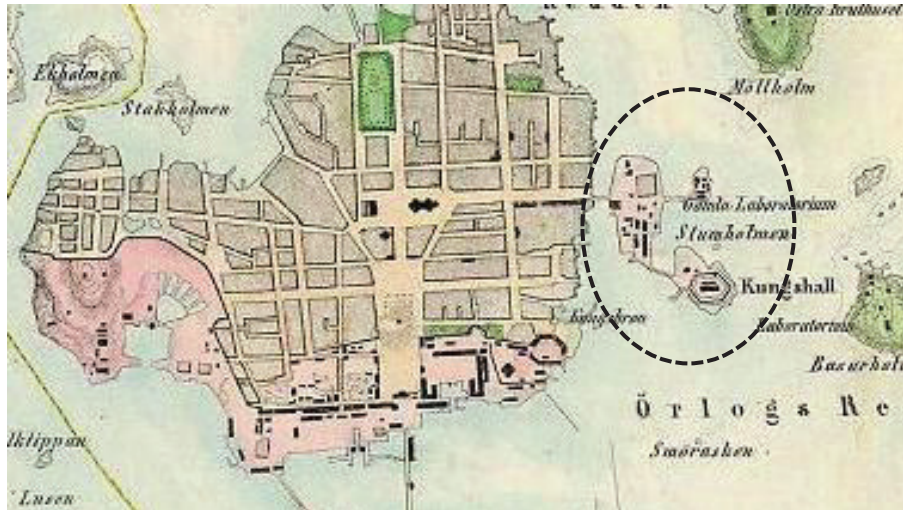
3.1.1 Karlskronas grundläggning

Karlskrona grundades 1680 av Karl XI för att bli svenska flottans nya huvudstation samt för att underlätta en försvenskning av södra Sverige, som varit danskt fram till mitten av 1600-talet. Området hade bra förutsättningar då skärgården kunde fungera som ett bra skydd för fartygen och då området låg isfritt under en längre tid än Stockholm. Dessutom fanns det en stor tillgång på ek, som var en nödvändig förutsättning för fartygsbyggande. På Trossö bodde bonden Vittus Andersson, som från början vägrade sälja sin ö, men som efter att ha satts i fängelse slutligen gick med på affären. För att tillgodose flottans behov krävdes att staden hade hantverkare och köpmän. Kungen tvångsflyttade därför invånarna från ibland annat Ronneby till Karlskrona, delvis med hjälp av generösa privilegier, och befolkningen ökade. I början av 1700-talet var Karlskrona landets näst största stad (Lindeberg & Weibull 1979:3).

Militären har präglat Karlskrona ända sedan staden grundades 1680, vilket visar sig inom varvsområdet, i stadsplanen, i byggnader samt i gatunamn. De flesta militära byggnaderna i Karlskrona är belägna inom Örlogsbasen och på Stumholmen, och har därmed varit skyddade mot exempelvis ombyggnader av arkitekter (Stenholm 1993:41).

3.1.2 Stumholmens historia

När Karlskrona anlades bestod Stumholmen av tre holmar: Stumholmen, Kungshall och Laboratorieholmen. De var alla tänkta att ingå i den nya örlogsbasens befästningssystem men bara Kungshall kom att bli befäst. Stumholmen användes istället som flottans provianterings- och förrådsplats.

Del av karta över Karlskrona 1855. Stumholmen består vid denna tid av tre holmar.

Källa: <http://www.diginpast.se/ostkanten/swe/socknar/karlskrona/index.html>

Bastion Kungshall anlades som en sluten försvarsanläggning, omgiven av vatten på alla sidor. Först under 1700-talet förenades den med Stumholmen genom en smal landtunga, vilket skedde i och med lokaliseringen av Kungshallsmagasinet, som var ett magasin för spannmål och saltat kött. I början av 1900-talet genomfördes omfattande utfyllnader väster om Kungshall som sammankopplade Kungshall med Stumholmen. Här kom sjöflyghangarerna att lokaliseras på 1920-talet.

På Laborarieholmen lokaliserades under 1700-talet rustkammare och hantering av explosiva varor. Under 1831 fick holmen en ny funktion då ett epidemisjukhus förlades där, vilket var lämpligt eftersom ön var avskild med enbart en bro till Stumholmen. När sjukhuset sedan lades ner gjordes stora utfyllnader mellan Laborarieholmen och Stumholmen. Stumholmen hade nu fått sitt nuvarande utseende.

Stumholmens bebyggelse har tillkommit under fler utbyggnadsperioder, från stadens grundande till idag. En stor del av bebyggelsen har använts för framställning och lagring av förnödenheter för flottan och Örlogsbasen: lagerhus för spannmål, bagerier och brödförråd, saltkokningshus, saltmagasin, beklädnadsfabrik, tunnbinderi och tunnbodsmagasin etc. Stumholmens äldre byggnaders funktioner, placering och utformning är direkt knutna till Örlogsbasen och dess militära verksamhet. Stumholmen undkom dessutom den stora stadsbranden på 1790-talet som förstörde stora delar av Karlskrona (Karlskrona kommun 1989b:2-3).

Funktionen har dominerat placering och utformning på Stumholmen och detta funktionella tänk är tydligt på hela ön. Återanvändning är inget nytt begrepp på Stumholmen, byggnaderna har genom åren återanvänts efter nya behov, exempelvis kan nämnas rustkammare som blivit sjukstugor och

bageri som blivit beklädnadsförråd. Detta har möjliggjorts genom att alla byggnader på Stumholmen är flexibla, de är konstruerade och planlösta på ett sätt som gjort det möjligt att kunna användas till olika verksamheter. Det har med andra ord aldrig funnits anledning till rivningar inom området. Byggnaderna är gedigna och präglar en långsiktig planering på ön, inget har byggts med förhastad teknik och billiga material (Karlskrona kommun, 1989b:11-12) Dock revs några av byggnaderna i samband med Stumholmsprojektets genomförande; exempelvis nya bageriet, charkuterifabriken, skutbanorna, skjul samt en av hangarerna.

Till höger på bilden ovan syns gamla bageriet som byggdes om till beklädnadsfabrik. Källa: <http://www.karlskrona.nu/vykort/11-98.html>

3.1.3 Militären lämnar ön

Efter andra världskriget och under Kalla kriget var Östersjön kraftigt militariserat. Länderna i väster tillhörde NATO och länderna i öster Warszawapakten eller ingick i Sovjetunionen. När Berlinmuren föll 1989 och det Kalla kriget var slut samt då det socialistiska systemet och Sovjetunionen kollapsade, påbörjades en process som innebar en av Försvarsmaktens största reformer under modern tid. Reformen innebar att man gick från ett stort nationellt invasionsförsvar till ett mindre och mer flexibelt insatsförsvar. De militära styrkorna minskades och flera anläggningar i Östersjöområdet stängdes (Jacobsson 2010:13). I Karlskrona märktes detta tydligt. Den militära nedrustningen ledde till ett antal nedläggningar av militära områden, detta skedde på bland annat kasernområdena Sparre och Gräsvik samt på Stumholmen (Stenholm 2009:27-28). Då militären lämnade Stumholmen sålde staten, genom Fortifikationsförvaltningen, ön till Karlskrona kommun som sedan övergick till HSB (Stenholm 2009:44).

Stumholmen har tidigare varit en sluten ö tillhörande militären men har idag öppnats upp för allmänheten. Kvar efter att militären lämnat ön finns en kulturhistorisk miljö med många kulturhistoriskt värdefulla byggnader. När det beslutades att militären skulle lämna ön påbörjades ett

omfattande planeringsarbete med hur byggnaderna och miljön skulle bevaras och hur ny bebyggelse skulle förhålla sig till den gamla.

3.2 Stumholmsprojektet

Peter Althini, som var informationschef på Karlskrona kommun och en av nyckelpersonerna i Stumholmsprojektet, beskrev under intervju 4 april 2012 hur det hela började med att en bostadsmässa skulle anordnas, och att detta sedan blev den utlöstande faktorn för omvandlingen på Stumholmen. Beslutet om bostadsmässa togs av kommunfullmäktige i Karlskrona i oktober 1988 och mässan skulle arrangeras på Stumholmen 1993. Stumholmen som tidigare varit ett slutet militärt område skulle nu öppnats upp för allmänheten och en funktionsomvandling på ön skulle genomföras. Syftet var att återanvända Stumholmen med boende och att visa det marina arvet största möjliga respekt.

3.2.1 Idéseminarier och Stumholmens dag

I samband med beslut om bomässa fick kommunstyrelsen uppdrag att anordna idéseminarier. Seminarierna genomfördes under januari 1989 och inleddes med Stumholmens dag söndagen den 15 januari. Syftet med Stumholmens dag och idéseminarierna var att fungera som underlag för diskussioner angående Stumholmens framtid samt som grund för den planerade arkitekttävlingen som skulle starta.

Under Stumholmens dag fick allmänheten för första gången tillträde till ön och möjlighet att besöka dess byggnader. Besökssiffran uppskattades till 8000 personer. Under dagen genomfördes bland annat en tipspromenad och besökarna uppmanades att besvara en enkät. Enkäten innehöll frågor angående om de skulle kunna tänka sig att bo på Stumholmen, vilka de mest intressant byggnaderna var, vilka de skulle kunna tänka sig riva, vilka verksamheter som skulle passa bäst samt om det var lämpligt att lägga Marinmuseumet på Stumholmen.

Idéseminarier genomfördes under tre tillfällen, med runt 50 deltagare på de två första och strax över 70 deltagare på det tredje. Deltagare var från Karlskrona kommun, HSB, olika arkitektkontor, Marinmuseumet, Blekinge läns museum, föreningen Svensk bomässa, Fortifikationsförvaltningen, Sydkustens örlogsbas, Länsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Boverket, Skanska, Kustbevakningen m.fl. Under seminarierna satsades på att Stumholmen skulle bli en levande, förtätad del av Karlskrona centrum. Innehållet skulle vara varierat och öns betydelsefulla roll i den svenska flottans historia skulle göras påtaglig. Det verkade finnas en enighet bland deltagarna att området skulle byggas med kvalité och att nya byggnader skulle uppföras med stor försiktighet. Det ansågs viktigt att satsa på den ursprungliga miljön vid ny bebyggelse och de gamla husens villkor skulle ligga till grund

för ombyggnad. På grund av områdets särart bedömdes det vara en katastrof om dåliga bostäder uppfördes i denna miljö. Att inte uppföra några villor inom området sågs som en självklarhet. Det diskuterades även att det krävdes ett medvetet arbete med markytor och vegetation, samtidigt som hänsyn skulle tas till områdets karaktär, och att områdets särart borde framhävas, dvs.; vatten, kajkanter, gräs mm.(Karlskrona kommun 1989a).

3.2.2 Arkitekttävling

Peter Althini beskrev under intervjun att det tidigare inte varit så många arkitekttävlingar i Karlskrona och att Stumholmsprojektet på detta sätt blev unikt. Ett program till tävlingen skrevs och som sedan antogs i kommunfullmäktige. Sex kontor valdes ut; två från Karlskrona, två från Stockholm, ett från Simrishamn och ett från Köpenhamn.

I det program som utarbetats för arkitekttävlingen (Karlskrona kommun 1989b:2-6) står att Stumholmen ska bli en levande stadsdel för bostäder, rekreation, marinmuseum och andra kulturella ändamål, samtidigt skulle de unika värdena i miljön inte förstöras. Marinmuseumet förklarades som utgångspunkten för öns kulturella verksamhet. Miljön ansågs vara en viktig punkt, den skulle i största möjliga utstäckning vara tillgänglig och öppen för alla och en privatisering skulle undvikas. Kommunen såg Stumholmen som en möjlighet att komplettera rekreativsmöjligheterna i stadens närhet. Det nämndes att det befintliga friluftsbadet kan utvecklas med andra rekreativsmöjligheter inom- och utomhus samt att den nuvarande idrottsplatsen kan ersättas med ytor för motion, bollspel och idrottsträning. Förutom detta skulle en eller flera småbåtshamnar anordnas. Trafiken inom området skulle begränsas, den parkering som krävdes för bostäder och arbetsplatser skulle planeras men övrig trafik skulle ordnas på Trossö med rimligt gångavstånd.

I det dokument där juryns beslut beskrivs (Karlskrona kommun 1990) skulle nytillkommande bebyggelse förhålla sig på ett naturligt sätt till den befintliga bebyggelsen med respekt både för miljön och för områdets karaktär. Det ansågs även viktigt att Stumholmens tidigare tre holmar skulle förbli tydligt avläsbara. I dokumentet berättas att det vinnande förslaget sedan blev Landskapslaget och Hederus Malmström arkitektkontor från Stockholm med sitt förslag "sjögång". Juryen ansåg att de skapat en genomtänkt och återhållsam bevarandekaraktär, att de gjort en bra lösning på Marinmuseets läge och utformning, att de gjort ett realistiskt ombyggnadsförslag samt att de gjort en vacker och väl fungerande parkmiljö.

4 TOLKNING OCH TILLÄMPNING AV LAGEN

Efter idéseminarier m.m. och när arkitekttävlingen var klar påbörjades kommunens planläggning av området. 1991 upprättades områdesbestämmelser gällande större delen av ön och därefter upprättades ett antal detaljplaner. Genom att undersöka vilka bestämmelser som använts i områdesbestämmelserna och detaljplanerna är det möjligt att studera hur de två delarna i 2 kap, 6 § i PBL har tolkats och tillämpats. Merparten av Stumholmens byggnader kom även att byggnadsminnesförklaras av länsstyrelsen, men eftersom byggnadsminnen är reglerade i kulturminneslagen och inte i PBL, kommer inte de tas upp under detta kapitel.

Delar ur 2 kap, 6 § PBL:

”Vid planläggning och i ärenden om bygglov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan (...)

Vid planläggning och i andra ärenden enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.”

Paragrafen talar om att hänsyn ska tas till kulturvärdena både när det gäller ny och befintlig bebyggelse. När det gäller ny bebyggelse handlar det om utformning och placering. När det gäller befintlig bebyggelse talas det om att ändringar ska ske med försiktighet. Nedan görs en beskrivning av hur Karlskrona kommun har tolkat denna paragraf under planeringen av Stumholmens funktionsomvandling.

4.1.1 Befintlig bebyggelse

Länsstyrelsen avsåg under antagandet av områdesbestämmelserna att förklara 17 byggnader/ anläggningar som byggnadsminnen. 15 av dessa betecknades som kulturresevat (Q) på bestämmelsekartan. Bestämmelsen kan ses vara en tolkning av PBL:s krav på att bebyggelseområdets särskilda kulturhistoriska värden ska skyddas och att ändringar och tillägg ska göras varsamt. I områdesbestämmelserna har detta tolkats genom att byggnaden/ anläggningen inte får rivas, att åtgärder inte får utföras i byggnaden/ anläggningens yttre som skadar dess ursprungliga karaktär samt att vård och underhåll ska utföras så att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Skyddsbestämmelser för befintlig byggnad (beb q)

- Tillbyggnader eller ombyggnader får inte förvanska byggnadens karaktär eller anpassning till omgivningen.
- Utvändiga underhållsarbeten skall ske i enlighet med fortifikationsförvaltningens vård. Och färgsättningsplan.

(Karlskrona kommun 1991b)

De befintliga byggnaderna som inte avsågs att byggnadsminnesförklaras senare, ingår i skyddsbestämmelsen *beb q* "bebyggelseområde som utgör en värdefull miljö". Den undersökta paragrafen i PBL har här tillämpats dels genom bestämmelsen om att tillbyggnader och ombyggnader inte får förvanska byggnadens karaktär eller anpassning till omgivningen och dels genom ett underhållskrav.

4.1.2 Ny bebyggelse

Utformning och utförande av nya byggnader (beb q)

- Ny bebyggelse skall utformas med särskild hänsyn till omgivningens särart.
 - Byggnad skall ges en enkel rektangulär planform eller sammanfogas av byggnadsdelar med sådan form och skall utformas med släta fasader.
 - Byggnad skall förses med sadeltak med taklutning mellan 230 och 300.
 - Takkupor eller takfönster får inte förekomma.
 - Fasadmaterial skall vara puts i färg som harmonierar med fortifikationsförvaltningens vård- och färgsättningsplan för befintliga byggnader.
 - Takmaterial skall utgöras av lertegel eller falsad slätplåt.
 - Byggnad skall förses med markerad sockel av puts, natursten eller betong.
-

- Nybyggnader på norra udden skall förses med källare.
- Fönster skall vara sidohängda.
- Separata, mindre byggnader för komplementsutrymmen som garage eller förråd får inte uppföras.
- Utvändiga trappor och ramper skall utföras med blocksteg/vangstycken i natursten.
- Byggnad skall utföras så att den kan anslutas till fjärrvärmeanläggning.

(Karlskrona kommun 1991b)

När det gäller ny bebyggelse kan här ses att kravet som finns i PBL angående utformning av bebyggelse är tillämpat. Enligt bestämmelsen ska ny bebyggelse utformas med hänsyn till omgivningens särart. Detta har tillämpats genom att reglera byggnadens form, fasadtyp och fasadfärg, taklutning och takmaterial, sockel, fönster, utvändiga trappor och ramper samt ett förbud mot takkupor, takfönster och separata mindre byggnader.

4.1.3 Mark och vegetation

Utformning av mark och vegetation (beb q)

- Markbehandling skall ske med särskild hänsyn till områdets egenart.
- Körytor utformas för flexibel användning utan särskiljande kantstöd eller linjemarkeringar.
- Ny beläggning skall vara naturgrus, asfaltbundet grus eller gatsten.
- Horisontell gångyta utmed kajer skall beläggas med gatsten.
- Strandpromenadens gångyta skall beläggas med naturgrus. Parkeringsplatser utföres utan linjemarkeringar. Markbeläggning skall vara gatsten, asfaltbundet grus eller naturgrus.
- Där behov av avstängning för körtrafik föreligger skall pollare av granit användas. Pollarna får förbindas med kättingar. Krav att utryckningsfordon skall kunna komma fram skall tillgodoses.
- Pollare vid kaj skall utföras av järn/ stål.
- Kajer och stödmurar skall utföras med ytskikt i granit.
- Utomhusbelysning får inte inverka störsande på Stumholmens fyrar.
- Staket eller plank får inte förkomma.
- Skyddsräcken skall utföras av rundstål av samma typ som på militärhäktet, eller gjutjärn av samma typ som i Amiralitetsparken.
- Buskplanteringar utmed byggnadernas fasader får inte förekomma (Karlskrona kommun, 1991b).

(Karlskrona kommun 1991b)

Bestämmelserna för mark och vegetation reglerar att markbeläggning, typ av pollare, kajer och stödmurar, utomhusbelysning och typ av

skyddsräcken samt ett förbud mot staket, plank och buskplantering vid fasad. Bestämmelserna kan ses som en tolkning av den senare delen av den undersökta paragrafen i PBL, eftersom det finns en vilja att skydda kulturmiljön.

4.1.4 Marinmuséet

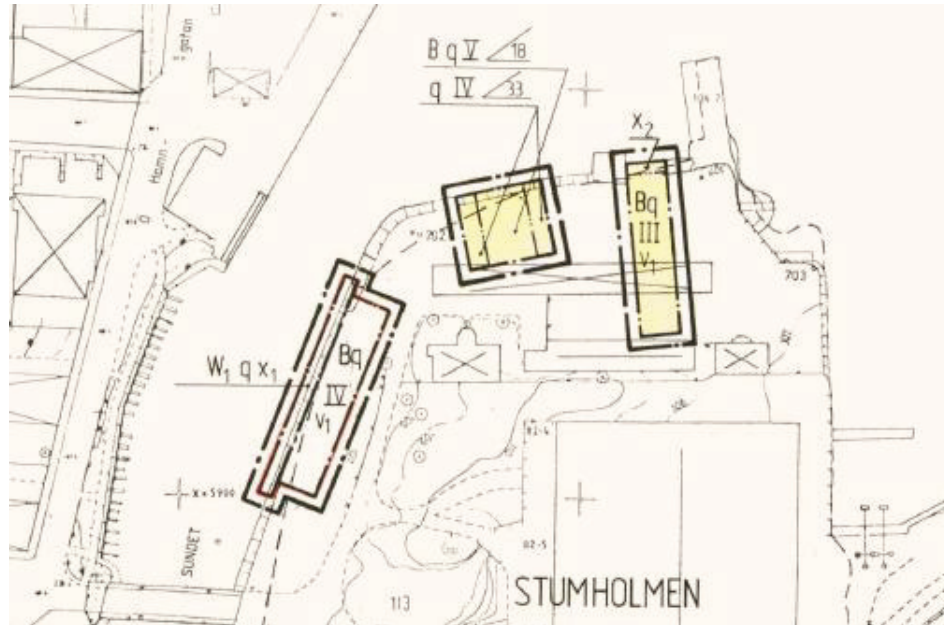
Som tidigare nämnt var en del av syftet med områdesbestämmelserna även att reservera plats för nytt Marinmuseum, vilket skiljer sig från resten av områdesbestämmelsen eftersom det här inte finns något kulturhistoriskt skydd. Dessutom reglerades Laboratoriehölen (förutom byggnaderna) som "reservat för exploatering som kan ha samband med föreslaget Marinmuseum". Eftersom Marinmuseumet är en byggnad som skiljer sig från omgivningen kan man se att lagen har tolkats annorlunda. Utformning och placering måste därmed ha ansetts lämplig med hänsyn till platsens kulturvärden, trots att den skiljer sig från Stumholmens övriga bebyggelse, och att bebyggelseområdets kulturhistoriska värden inte skadas.

4.2 Detaljplaner

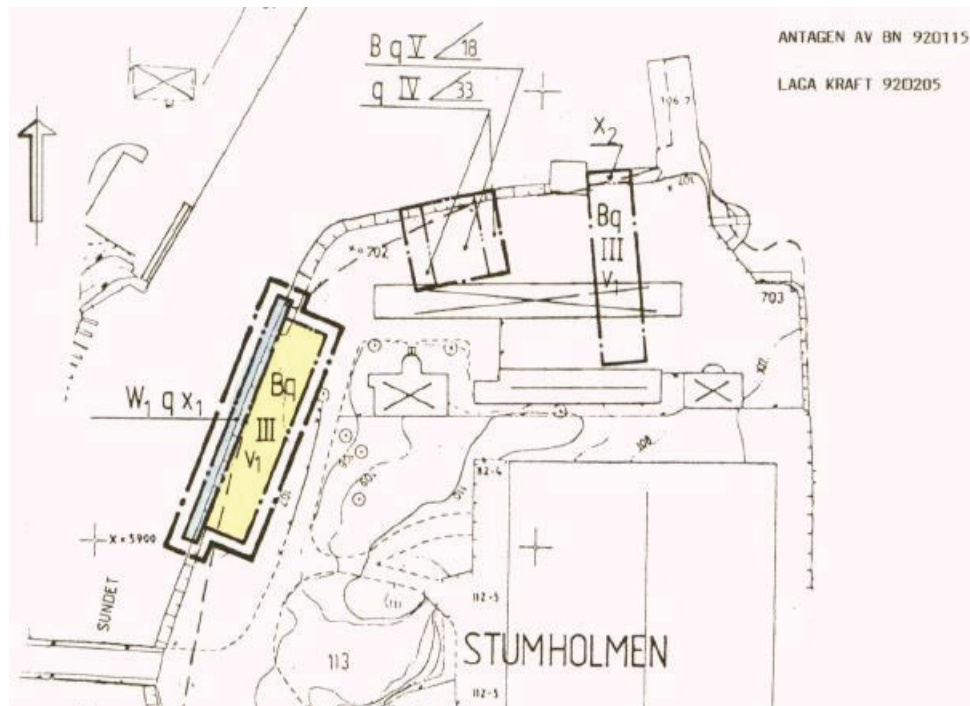
Förutom områdesbestämmelser omfattas Stumholmen av sju detaljplaner; varav en antogs av byggnadsnämnden i slutet av 1991, tre under 1992 och en under 1993. De två övriga antogs senare, varav den ena 1999 och den andra 2010. Samtliga detaljplaner reglerar i första hand nybyggnation och det är därmed främst PBL:s krav på utformning och placering som har tolkats. Detaljplanerna för Marinmuseumet skiljer sig tydligt från övriga detaljplaner och beskrivs därmed separata. De detaljplaner som inte berör Marinmuseumet beskrivs först.

4.2.1 Detaljplaner för Norra Udden, Kungshall och Kronobageriet

Den första detaljplanen (Karlskrona kommun 1991a) reglerar bostadsbebyggelse och vattenområde på Stumholmens norra udde. Bebyggelsen är placerad precis intill vattnet. I länsstyrelsen yttrande till kommunen framfördes att ett av huset skulle medföra påtaglig skada för Stumholmens kulturmiljö och ansåg att huset bör sänkas en våning. Detta hus undantogs då vid antagande av detaljplanen. En ny detaljplan (Karlskrona kommun, 1992b) upprättades där bebyggelsen sänktes med en våning.

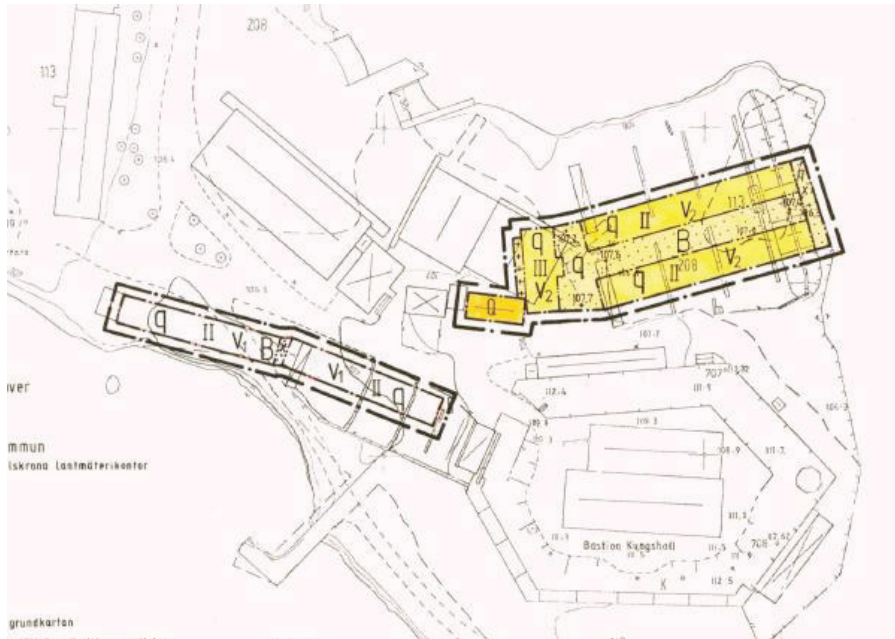

Del av plankarta för norra udden (Karlskrona kommun 1991a).

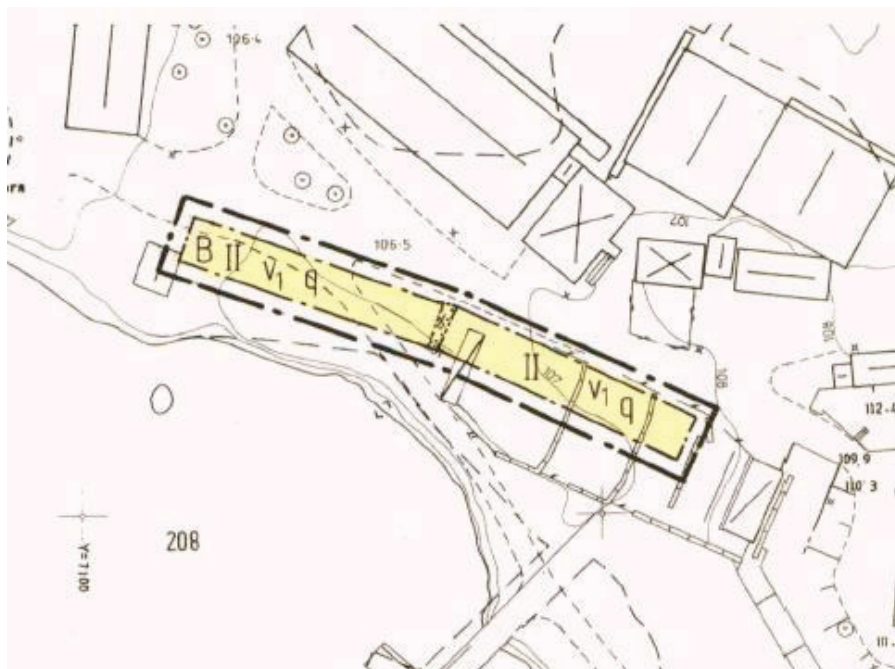

Del av plankarta för långa huset på norra udden (Karlskrona kommun 1992b).

Nästa detaljplan (Karlskrona kommun, 1992a) reglerar nybebyggelse av fem bostadshus samt kulturreservat för det s.k. Saltkokningshuset på norra respektive södra skjutbanan, som var placerade vid Kungshall. Området vid södra skjutbanan undantogs dock vid antagandet och en ny detaljplan (Karlskrona kommun, 1992c) upprättades där bebyggelsen flyttades en bit från strandkanten.

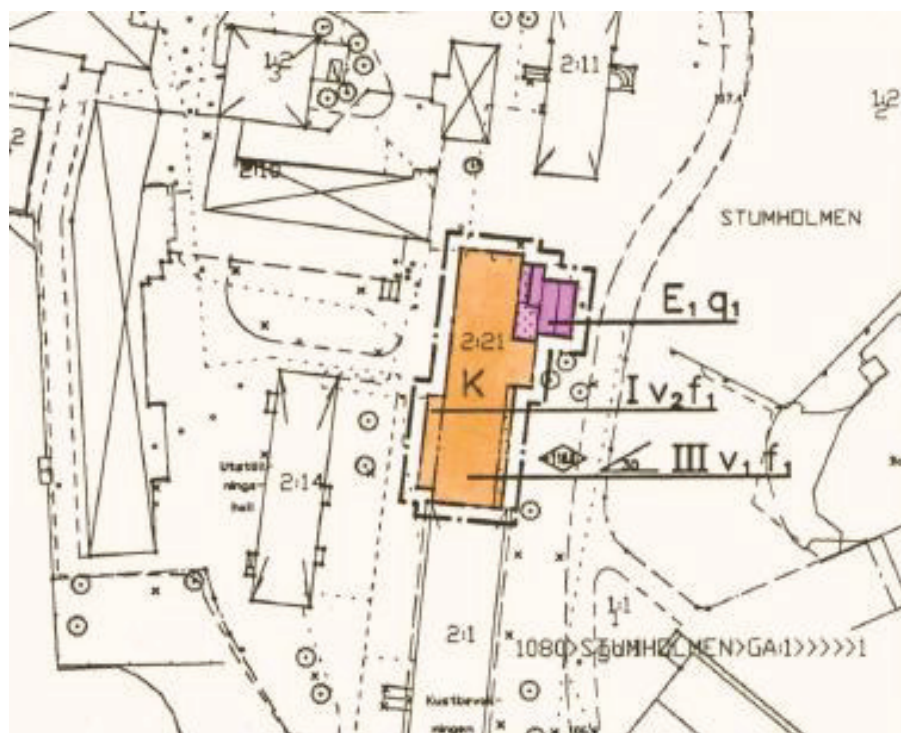

Del av plankarta för bebyggelse vid Kungshall (Karlskrona kommun 1992a).

Del av plankarta för södra Kungshall (Karlskrona kommun 1992c).

En av de senaste detaljplanerna (Karlskrona kommun, 1999) var beställd av Galljaden för att en byggnad skulle kunna återuppföras efter det rivna Kronobageriet. Förutom denna byggnad finns på fastigheten en låg byggnad och en skorsten som enligt detaljplanen ska bevaras. I detaljplanen framgår att den nya byggnaden placeras i linje med Tunnebodsmagasinet och skulle i huvudsak få samma volym som den gamla byggnaden.

Del av plankarta för ny byggnad efter det rivna Kronobageriet.
(Karlskrona kommun 1999).

4.2.1.1 Tolkning av lagen

I de ovan nämnda detaljplanerna kan utläsas hur de två delarna av den undersökta paragrafen har tolkats, dvs. hur byggnaderna ska anpassas genom utformning och placering i ett kulturhistoriskt värdefullt område. I dessa detaljplaner sägs att det är en värdefull miljö och att ny bebyggelse ska utformas med särskild hänsyn till omgivningens egenart. I detaljplanerna bestäms att samtliga byggnaderna ska förses med sadeltak med taklutning mellan i de flesta fall 23° och 32°. Det fastläggs även att takkupor och takfönster inte får förekomma. En byggnad på Norra Udden undantags ifrån bestämmelsen om sadeltak och förbud mot takkupor och takfönster. Fasadmateriel regleras till att vara puts i färg som harmoniserar med fortifikationsförvaltningen vård- och färgsättningsplan för befintliga byggnader på Stumholmen. Takmateriel ska utgöras av lertegel eller falsad slätplåt. Byggnad ska förses med markerad sockel av puts, natursten eller betong. Fönsterbågar och fönsterkarmar samt utvändiga dörrblad och dörrkarmar ska utföras i trä och målas med linoljefärg. Fönster ska vara sidohängda.

I detaljplanen för bebyggelsen vid Kungshall finns fler bestämmelser än övriga nämnda detaljplaner. Här finns även bestämmelser som säger att staket eller plank inte får förekomma. Skyddsräcken ska utföras av rundstål av samma typ som på militärhäktet, eller gjutjärn av samma typ som i Amiralitetsparken. Utvändiga trappor och ramper ska utföras med blocksteg/vangstycken i natursten. Samt att kajer och stödmurar ska

utföras med ytskikt i granit. I detaljplanen för Norra Udden finns även en bestämmelse om att kajen där ska utföras med ytskikt i granit. Dessa bestämmelser finns även i områdesbestämmelserna. I detaljplanen för bebyggelsen vid Kungshall regleras även Saltkokningshuset som kulturresevat (Q). Byggnaden blir sedan ett byggnadsminne. Detta visar på att det fanns en vilja att skydda de kulturhistoriska värdena. Dock tas ingen hänsyn till hangare nr 756, eftersom den senare ska rivas för att ge plats för ett av husen.

Det kan därmed konstateras att kommunen har ansett det nödvändigt att använda sig av ett stort antal detaljplanebestämmelser för att skydda kulturmiljön. Planbestämmelserna får anses vara ganska specifika, då de handlar om detaljer av byggnaderna. Det är med andra ord på detta sätt kommunen har tolkat den undersökta paragrafen när det gäller utformning och placering av ny bebyggelse.

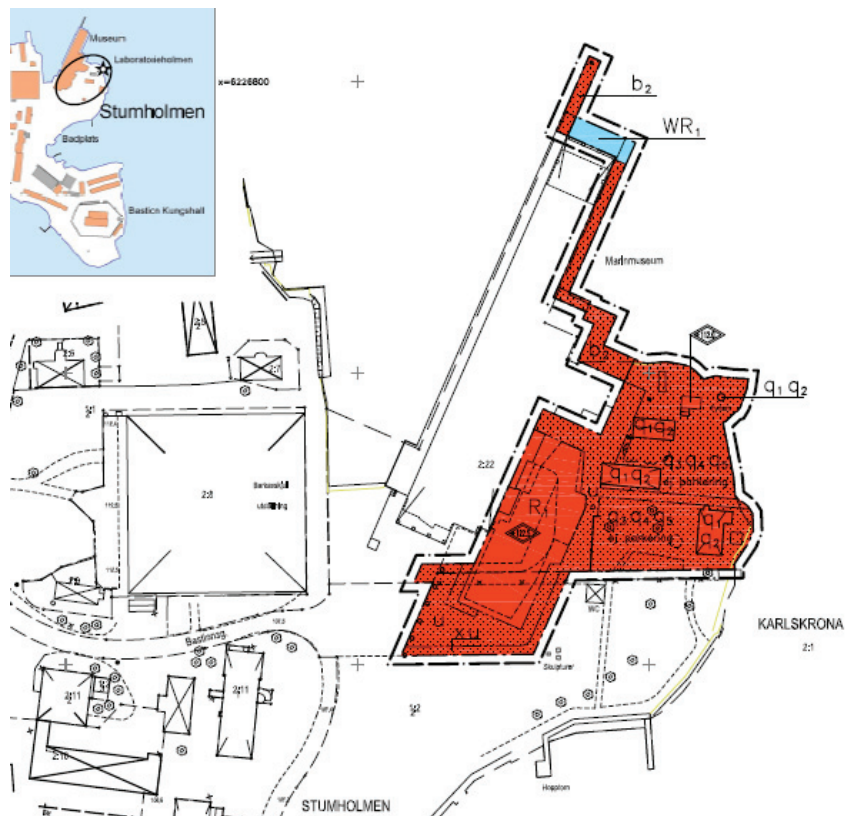
4.2.2 Detaljplaner för Marinmuseum

De övriga två detaljplanerna reglerar området vid Marinmuseumet och är de som mest skiljer sig från de övriga. Den första detaljplanen (Karlskrona kommun, 1993) reglerar nybyggnation av Marinmuseumet samt de tre byggnaderna på Laborarieholmen och Slup- och barkassskjulet med område intill som kulturresevat. Detaljplanen reglerar även användningen av Laborarieholmen till bostäder och avsåg att komplettera de befintliga tre husen med ytterligare två. I områdesbestämmelserna (Karlskrona kommun, 1991b) var detta område resevat för exploatering som kan ha samband med Marinmuseumet. Laborarieholmen fick samma bestämmelser som de tidigare nämnda detaljplanerna.

Del av plankarta för Marinmuseumet och Laborarieholmen mm. (Karlskrona kommun 1993).

Den andra detaljplanen (Karlskrona kommun 2010b) reglerar tillbyggnad till Marinmuseumet i form av en ubåtshall. I detaljplanen ändras även användningen på Laboratorieholmen från bostäder till museiverksamhet. På Laboratorieholmen tillåts ingen ny bebyggelse. Marken får skyddsbestämmelserna att marken inte får ändras, staket och plank tillåts inte, skyddsräcken ska utföras av rundstål av samma typ som mellan sjukhuspaviljongen och desinfektionshuset samt att vegetation ska bevaras.

Del av plankarta för tillbyggnad till Marinmuseum (Karlskrona kommun 2010b).

Varken platsen där Marinmuseumet byggdes eller där ubåtshallen i skrivandets stund håller på att byggas, fick bestämmelser angående kulturmiljön. Detta pekar på att regelverket har tolkats annorlunda här i jämförelse med övriga detaljplaner och tillåtelse har getts till något som skiljer sig från områdets övriga bebyggelse.

4.3 Beviljade bygglov

Lagen tolkades vid upprättande av områdesbestämmelser och detaljplaner, men kom att omtolkas i senare skede då bygglov gavs emot bestämmelserna.

1994 beviljade Karlskrona kommun bygglov för takfönster och balkong på Beklädnadsverkstaden (Karlskrona kommun, 1994). I områdesbestämmelserna ingår Beklädnadsverkstaden inom "beb q", men

eftersom den är en befintlig byggnad, och inget förbud finns mot takfönster mm, blir det en tolkningsfråga om förändringarna avviker mot bestämmelserna om att tillbyggnader eller ombyggnader inte får förvanska byggnadens karaktär eller anpassning till omgivningen.

PBL:s krav på utformning och skydd av byggnadens kulturhistoriska värden och karaktärsdrag kan utläsas genom de kriterier som skapades för bygglovet. Kriterierna var att balkongen skulle utföras i puts och ansluta direkt mot fasaden samt att ytstruktur och kulör skulle vara samma som fasaden. Balkongräcken skulle utföras i smidesjärn och takfönster skulle utföras i svart kulör.

Tillbyggnad på Beklädnadsverkstaden

Som områdesbestämmelserna säger får staket eller plank inte förkomma på Stumholmen. Syftet med detta är dels att garantera allmänhetens rätt att röra sig fritt på Stumholmen och dels av estetiska skäl. Ett bygglov beviljades mot denna bestämmelse (Karlskrona kommun, 1995), gällande inhägnad utomhuslekplats till dagverksamhet. Anledningen till beslutet var att staketet ansågs nödvändig just till dagverksamheten. Tillgängligheten bedömdes inte försämrats nämnvärt och det ansågs vara estetiskt godtagbart.

Inhägnad lekplats

Kommunen har även beviljat bygglov för ändring av den gula villan på Stumholmens norra udde (Karlskrona kommun, 2001). Ändringarna gällde: inhängning, markeringar på marken för att utestänga trafiken, takkupor och pardörr. Inhängningen har i förslaget beskrivits som trästolpar förbundna med kättingar (idag byggt som trästaket). Bygglovet kan därmed ses som en avvikelse mot områdesbestämmelsen mot att staket inte får förekomma. I bygglovet har det observerats att beslutet medför att uteplatser skapas.

Enligt områdesbestämmelserna får takkupor eller takfönster inte förekomma på nya byggnader. Dock har ett bygglov beviljats för uppsättande av just takfönster på ett av de nya flerbostadshusen på norra udden (Karlskrona kommun, 2007). Ansökan gällde två mindre takfönster på byggnadens östra sida. Bygglovet strider även mot gällande detaljplan. I bedömningen angavs att det redan fanns fyra likadana fönster och att de nya skulle placeras i linje med de befintliga samt att detta inte påtagligt skulle påverka husets utseende. Kommunen bedömde åtgärden därmed som en mindre avvikelse.

Karlskrona kommun (2010a) beviljade en liknande avvikelse som handlade om uppsättande av ett takfönster på ett annat nytt flerbostadshus på norra udden. Förutom att åtgärden stred mot områdesbestämmelserna stred den även i detta fall mot gällande detaljplan. Bedömning gjordes att takfönstrets påverkan var marginella på husets utseende och åtgärden sågs som en mindre avvikelse.

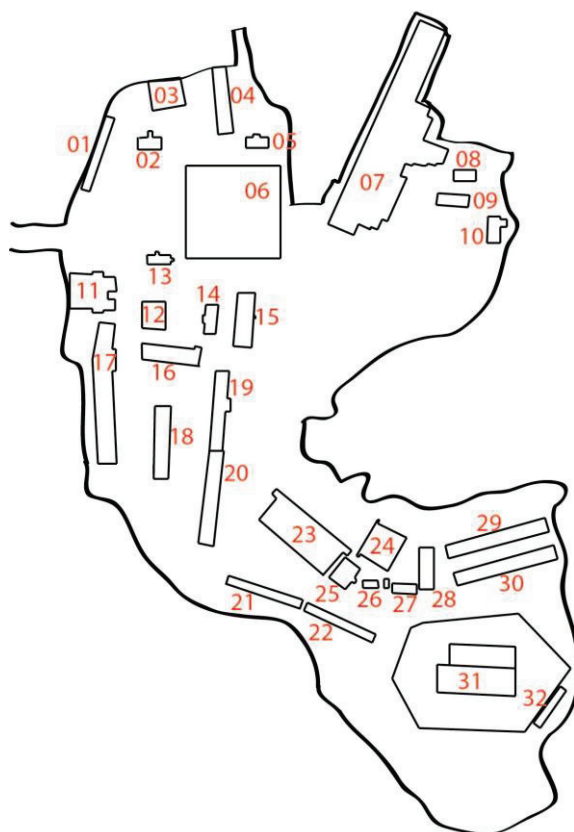
Fler avvikelser från områdesbestämmelserna redogörs under *Inventering*.

4.4 Sammanfattning

Generellt i området har den undersökta paragrafen i områdesbestämmelserna och detaljplanerna tolkats genom ett antal bestämmelser om markbeläggning, fasader, färger, tak, sockelkrav, fönster, dörrar, utvändiga trappor och ramper, kajer, skyddsräcken samt förbud för staket etc. Befintlig bebyggelse har reglerats genom bestämmelser om att ändringar inte får ske som förvanskar dess karaktär eller anpassning till omgivningen samt med ett underhållskrav. Dock har en annan tolkning gjorts när det kommer till Marinmuséet, eftersom denna plats inte fått några bestämmelser angående kulturmiljön. En omtolkning av lagen har också gjorts, då ett antal bygglov getts emot områdesbestämmelsernas och detaljplanernas bestämmelser.

5 INVENTERING

Vid upprättande av områdesbestämmelserna tolkades lagen. Syftet med inventeringen är att studera hur detta sedan tillämpades. Områdesbestämmelserna är av olika art, vissa är konkreta bestämmelser medan andra är mer okonkreta genom att handla om att göra en bedömning. Det som studerades under inventeringen var de konkreta åtgärder som gjorts emot bestämmelserna. Inventeringen är uppdelad efter områdesbestämmelsernas rubriker, dvs.: *Utformning och utförande av nya byggnader*, *Skyddsbestämmelser för befintliga byggnader*, och *Utformning av mark och vegetation*. Under varje rubrik görs först en redogörelse av vad områdesbestämmelserna säger och där avvikelser mot bestämmelserna är markerade. Sedan görs en mer utförlig beskrivning av mina egna observationer. I vissa fall finns även avvikelser mot de bestämmelserna som inte är markerade, vilket beskrivs i texten, men dessa avvikelser anses inte vara representativt för merparten av området.

5.1 Utformning och utförande av nya byggnader

-
- Ny bebyggelse skall utformas med särskild hänsyn till omgivningens särart.
 - Byggnad skall ges en enkel rektangulär planform eller sammanfogas av byggnadsdelar med sådan form och skall utformas med släta fasader.
 - Byggnad skall förses med sadeltak med taklutning mellan 230 och 300.
 - Takkupor eller takfönster får inte förekomma.
 - Fasadmateriell skall vara puts i färg som harmonierar med fortifikationsförvaltningens vård- och färgsättningsplan för befintliga byggnader.
 - Takmaterial skall utgöras av lertegel eller falsad slätplåt.
 - Byggnad skall förses med markerad sockel av puts, natursten eller betong.
 - Nybyggnader på norra udden skall förses med källare.
 - Fönster skall vara sidohängda.
 - Separata, mindre byggnader för komplementsutrymmen som garage eller förråd får inte uppföras.
 - Utvändiga trappor och ramper skall utföras med blocksteg/vangstycken i natursten.
 - Byggnad skall utföras så att den kan anslutas till fjärrvärmeanläggning.
-

5.1.1 Beskrivning

Byggnaderna stämmer överens med områdesbestämmelserna på de flesta punkter. Byggnaderna har en rektangulär planform, släta fasader och sadeltak. Fasadmateriellen är puts i färg och takmaterial är lertegel eller falsad slätplåt. Byggnaderna på norra udden är försedda med källare och samtliga byggnader på ön har en markerad sockel. Till synes är alla fönster sidohängda. Utvändiga trappor och ramper är utförda med blocksteg eller vangstycken i natursten. Inom området har inga separata mindre byggnader uppförts, förutom ett undantag där en förrådsbyggnad har uppförts mellan stora hangaren (nr. 24) och byggnad 28. Denna byggnad har tak men inga väggar.

Vid upprättande av områdesbestämmelserna tolkades lagen, och det bestämdes att takkupor och takfönster inte får förekomma. Dock finns ett flertal takfönster och takkupor på byggnaderna på norra udden samt gamla tunnbinderiet (nr. 16), vilket då strider mot områdesbestämmelserna. På byggnad 01 finns ett takfönster, byggnad 03 och 16 har fyra takkupor vardera, och på byggnad 04 finns två takkupor på västra sidan och sex takfönster på östra sidan. Därmed kan man se en

omtolkning av lagen och att mindre värde ges till takkupor och takfönster. Det får konstateras att de inte längre anses skada det kulturhistoriska värdet.

Takkupor på byggnad 04.

5.2 Skyddsbestämmelser för befintliga byggnader

-
- Tillbyggnader eller ombyggnader får inte förvanska byggnadens karaktär eller anpassning till omgivningen.
 - Utvändiga underhållsarbeten skall ske i enlighet med fortifikationsförvaltningens vård. Och färgsättningsplan.
-

5.2.1 Beskrivning

Hangarerna (nr. 23 och 24) har byggts om genom att få garageportar och Beklädnadsverkstaden (nr. 17), genom att få en balkong på södra kortsidan. Balkongen är utförd med samma material som husets fasad och upplevs smälta in i husets fasad. Hangarerna fasader är förändrade, men frågan är om det har förvanskat byggnadens karaktär eller anpassning till omgivningen, det blir givetvis en tolkningsfråga. Upplevelsen av byggnaden får ändå anses vara oförändrad, då man tydligt kan avläsa byggnadernas historia. Därmed anses inte ombyggnaderna förvanska byggnadernas karaktär eller anpassning till omgivningen.

Enligt områdesbestämmelserna ska byggnaderna utvändigt underhållas enligt fortifikationsförvaltningens vård och färgsättningsplan. Båtsmanskasernen upplevs inte vara underhållen, då fasaden har en del brister (underhållet regleras även i byggnadsminnets föreskrifter). Övriga äldre byggnader ser ut att nå upp till underhållskravet. Generellt kan denna föreskrift därmed anses vara följd.

5.3 Utformning av mark och vegetation

- Markbehandling skall ske med särskild hänsyn till områdets egenart.
 - Körytor utformas för flexibel användning utan särskiljande kantstöd eller linjemarkeringar.
 - Ny beläggning skall vara naturgrus, asfaltbundet grus eller gatsten.
 - Horisontell gångyta utmed kajer skall beläggas med gatsten.
 - Strandpromenadens gångyta skall beläggas med naturgrus.
 - Parkeringsplatser utföres utan linjemarkeringar. Markbeläggning skall vara gatsten, asfaltbundet grus eller naturgrus.
 - Där behov av avstängning för körtrafik föreligger skall pollare av granit användas. Pollarna får förbindas med kättingar. Krav att utryckningsfordon skall kunna komma fram skall tillgodoseas.
 - Pollare vid kaj skall utföras av järn/ stål.
 - Kajer och stödmurar skall utföras med ytskikt i granit.
 - Utomhusbelysning får inte inverka störsande på Stumholmens fyrar.
 - Staket eller plank får inte förekomma.
 - Skyddsräcken skall utföras av rundstål av samma typ som på militärhäktet, eller gjutjärn av samma typ som i Amiralitetsparken.
 - Buskplanteringar utmed byggnadernas fasader får inte förekomma.
-

5.3.1 Beskrivning

Körytorna på området är utformade utan särskiljande kantstöd och linjemarkeringar. Även parkeringsplatserna är utformade utan linjemarkeringar, dock förekommer på några ställen markeringar i form av prickar för att markera parkeringsplatser. Markbeläggningen ska enligt områdesbestämmelserna vara naturgrus, asfaltbundet grus eller gatsten. De flesta körytorna på ön har asfaltbundet grus, dock har vissa partier kompletterats med asfalt. Detta har exempelvis skett öster om Tunnebodsmagasinet (nr. 20), vid Stumholmsbron samt på andra mindre partier på ön. Strandpromenaden är belagd med naturgrus, enligt områdesbestämmelserna. Bestämmelsen om att den horisontella gångytan utmed kajer ska beläggas med gatsten är delvis förverkligad, dock är detta inte genomgående över hela området. På östra sidan av ön slutar gatsten och övergår i asfaltbundet grus och sedan till naturgrus. På västra sidan finns även ett parti utmed kajen som är belagd med naturgrus.

Varierad markbeläggning utmed kaj

På ett flertal ställen används pollare av granit, ofta förbundna med kättingar, för att markera avstängning av trafik. Detta är tillåtet enligt områdesbestämmelserna. Dock används vid ett ställe en sten och vid ett flertal ställen cementsuggor för detta ändamål, vilket då inte stämmer överens med områdesbestämmelserna.

Cementsuggor till avstängning av trafik.

Pollare vid kaj skall enligt områdesbestämmelserna utföras av järn/ stål, vilket så även är fallet på de flesta ställena på ön, dock förekommer pollare likt ovan nämnda av granit i närheten av Stumholmsbron. Enligt områdesbestämmelserna ska kajer och stödmurar utföras med ytskikt i granit, vilket upplevs vara uppfyllt. Samtliga skyddsräcken på Stumholmen är utförda av rundstål, enligt områdesbestämmelserna. Vid gamla Ångcentralen (nr. 12) förekommer dock ett mer modernt räcke. Detta

räcke skiljer sig tydligt i jämförelse med övriga räcken inom området, dock är detta enbart ett av Stumholmens många räcken.

Enligt områdesbestämmelserna får inte buskplanteringar finnas vid byggnadernas fasader. Små buskplanteringar finns dock vid byggnad 01 och 04 samt vid byggnad 21 och 22. Vid inventeringstillfället var dock buskagen nerklippta och tycks inte inverka nämnvärt på omgivningen.

Buskplantering vid byggnad 21.

Staket eller plank är inte tillåtet inom området. Staket återfinns dock vid de båda villorna på norra udden (nr. 02 och 05), vid Corps de Garde (nr. 13), vid huset på områdets östra sida (nr. 32) samt vid Stumholmens förskola (f.d. Tunnbinderiet, nr. 16). Plank finns mellan stora hangaren (nr. 24) och den intilliggande byggnaden (nr. 28) samt mellan Saltkokningshuset (nr. 27) och byggnad 28.

Staket vid Corps de Garde

5.4 Sammanfattning

De flesta avvikelser som gjorts mot områdesbestämmelserna är de som gjorts mot bestämmelserna om mark och vegetation. Avvikelserna mot de specifika bestämmelserna har dock inte gjorts överallt, utan förekommer enbart på vissa ställen. Därmed kan sägas att områdebestämmelserna har följts, men inte fullt ut.

6 DISKUSSION

Syftet med arbetet har varit att undersöka vad utfallet blir när regelverket tillämpas praktiskt samt att undersöka hur regelverket angående byggnation i kulturhistoriska miljöer har tolkats på Stumholmen. Kulturhistoriska miljöer skyddas genom bestämmelser i Kulturminneslagen, Miljöbalken och Plan- och bygglagen (PBL). Samtliga lagar har tolkats, inte minst Kulturminneslagen då länsstyrelsen byggnadsminnesförklarade ett stort antal byggnader på ön. Men den lag som kommunen främst har att förhålla sig till är PBL. Den paragraf som valts ut i arbetet är 2 § 6 kap i PBL. I paragrafen finns ett krav på att byggnader och byggnadsverk ska utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med tanke på platsens kulturvärden samt att ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt.

Inför Stumholmens funktionsomvandling diskuterades mycket om områdets karaktär och särart samt att det poängterades att områdets historia var viktig. Detta blev även tydligt i områdesbestämmelserna och detaljplanerna, då nya tillägg i bebyggelsen och miljön skulle anpassas efter öns karaktär, särart och historia. Man kan därmed anta att kommunen bedömt att byggnaderna på Stumholmen har ett flertal av de värden som Unnerbäck tar upp. Byggnaderna är en del av öns karaktär och särart och ett flertal bestämmelser har anpassats efter dem, vilket tyder på att kommunen ser ett *byggnadshistoriskt värde* i dem. Det faktum att området skiljer sig från resten av staden och man ville bygga vidare på detta, tyder på att även *arkitektoniska och konstnärliga värden* getts bebyggelsen.

Det värde som tydligast går att urskilja i kommuns handlingar är att Stumholmen anses ha ett *miljöskapande värde*. Eftersom områdets karaktär och särart framhålls så ofta och då flera bestämmelser handlar om att ny bebyggelse samt då ett flertal detaljer i miljön (räcken av rundstål, förbud mot staket mm.) ska anpassas efter just detta, kan det konstateras att från kommunens sida handlar det främst om hela miljön och inte så mycket om enstaka byggnader. Då kommunen ofta nämner just områdets karaktär och särart, har Unnerbäckts förstärkande värden *sällsynthet* och *representativhet* säkerligen förstärkt värdena.

Värdena och vad man ville skapa i området ligger till grund för hur lagen sedan tolkades och för de bestämmelser som blev resultatet av detta. Den undersökta paragrafen kan klart och tydligt avläsas i både områdebestämmelserna och detaljplanerna, det är nästan ordagrant översatt. Paragrafen har tolkats genom att reglera en mängd olika detaljer vad gäller både ny bebyggelse och miljön: markbeläggning, fasader, färger, tak, sockelkrav, fönster, dörrar, utvändiga trappor och ramper, kajer, skyddsräcken samt förbud för staket etc. Befintlig bebyggelse har reglerats genom bestämmelser om att ändringar inte får ske som förvanskar dess karaktär eller anpassning till omgivningen samt med ett underhållskrav. De bestämmelserna som getts Stumholmen är anpassade efter befintliga byggnader och den kulturhistoriska miljön på ön. Det nya har blivit likt det befintliga och smälter in i miljön. På detta sätt har en historisk helhet skapats. Detta är ett sätt att tolka och tillämpa lagen.

Lagen omtolkades dock i ett senare skede, då bygglov gavs emot områdesbestämmelserna och detaljplanerna för bland annat uppsättande av staket och takfönster. Detta uppmärksammades även under inventeringen. Förutom detta, visade även inventeringen att ett flertal avsteg gjorts från områdebestämmelserna vad gäller miljön, exempelvis markbeläggning, typ av pollare och förbudet mot buskplanteringar. Trots de avsteg som gjorts, har ändå många av de bestämmelser som getts området, blivit förverkligade.

Tolkning av den undersökta paragrafen har lett till ett stort antal bestämmelser på Stumholmen, som resulterat i att ny bebyggelse anpassats efter den befintliga. Dock har en annan tolkning av paragrafen gjorts när det gäller Marinmuséet. Marinmuséet var en stor fråga i omvandlingen av Stumholmen, men när det gäller Marinmuséet gavs inga bestämmelser angående kulturmiljön. Det går att urskilja en skillnad både när det gäller utformning och placering, exempelvis är byggnaden i en helt annan skala, den är placerad i vatten och har en modern arkitektur. Byggnaden skiljer sig därmed från resten av ön, trots att samma regelverk har tolkats. Utformning och placering har ansetts lämplig, med andra ord: även om byggnaden skiljer sig från övriga byggnader, anses den ändå inte skada kulturvärdena.

Lagen har med andra ord tolkas allt från att ny bebyggelse ska smälta in och nästan ska se ut att vara byggd samtidigt som den äldre, till att tydligt visa skillnaden mellan nytt och gammalt.

En intressant fråga är varför man inte varit så strikt med Marinmuséet, medan man varit så petig med övrig bebyggelse. Jämförelse kan göras mellan det faktum att Marinmuséet inte ansågs skada kulturvärdena, men en extra våning på det sk. "långa huset" ansåg skada kulturmiljön. Varför är det så? Detta hör med stor sannolikhet ihop med de

samhällsekonomiska vinsterna som kopplas ihop med kultur. Därmed är lagen tolkad utefter vilket intresse som finns av kulturen.

Vad har då tolkningen av lagen resulterat i? Stumholmen har fått en mängd olika bestämmelser, många av dem är dessutom väldigt specifika. Det kan tydligt ses att de bestämmelser som har getts ny och gammal bebyggelse är anpassade för att smälta in i den befintliga miljön. Efter att ha studerat miljön genom en inventering kan det konstateras att området har fått (behållit) en integrerad och sammanhållen stadsform. Denna stadsform är avgränsad till Stumholmen och skiljer sig från resten av staden. Man skulle därmed kunna tala om en s.k. "museifikation".

Stumholmens gamla byggnader har fått framträda och de nya anpassats efter dem. Att det är i en kulturhistorisk miljö man befinner sig i när man är på ön, går med stor sannolikhet inte att missa. Då i stort sett alla lägenheter på ön alltid är bebodda och det ofta är många som vistas på ön, kan det konstateras att folk verkar trivas där. Som tidigare nämnt i arbetet förändras dock ständigt synen på historia och kultur. Idag uppskattas den miljö som finns på Stumholmen, men om det sker en förändrad syn kan denna homogena bebyggelse tappa sitt attraktionsvärde.

Marinmuséet och ubåtshallen är dock tydliga exempel på hur ny modern bebyggelse avviker från den kulturhistoriska stadsformen. Dessutom har kommunen gjort avvikelser genom att ge bygglov mot områdesbestämmelserna och detaljplanerna. Detta är ett tecken på att ett flertal av de specifika bestämmelser, exempelvis om takfönster, inte i ett senare skede har ansett skada det kulturhistoriska värdet. Detta gör att området ändå inte är så homogent och sammanhållet. En blandad karaktär och olika funktioner kan vara bra för en stadsdel.

7 KÄLLFÖRTECKNING

Aronsson, Peter (2004), Historiebruk – att använda det förflutna. Lund, Studentlitteratur.

Aronsson, Peter (2005), Kulturarvets berättelser – industriarvets mening. Ur: Otydligt, otympligt, otaligt – Det industriella kulturarvets utmaningar. Alzén, Annika & Burell, Birgitta (red.). Stockholm, Carlsson bokförlag.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005), Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. Lund, Studentlitteratur.

Cars, Göran (2006), Kultur, turism och stadsattraktivitet. Stockholm, KTH, Institutionen för samhällsplanering och miljö.

Dahlström Rittsél, Eva (2005) Värderingar i inventeringar. Ur Otydligt, otympligt, otaligt - Det industriella kulturarvets utmaningar. Alzén, Annika & Burell, Birgitta (red.). Stockholm, Carlsson bokförlag.

Denscombe, Martyn (2009), Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna. Lund, studentlitteratur.

Eivergård, Mikael (2005), Kulturarv och historiebruk. Östersund, Jamtli förlag.

Ejvegård, Rolf (2000), Vetenskaplig metod. Lund, studentlitteratur.

Jacobsson, Magnus (2010), Militär avveckling – Problem eller möjlighet?. Uppsala, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.

Larsen, Ann Kristin (2009), Metod helt enkelt – En introduktion till samhällsvetenskaplig metod. Malmö, Gleerups utbildning AB.

Lindeberg, Torkel och Weibull Gunilla (1979), Karlskrona – Staden på vattnet – Ett bildsvep av Torkel Lindeberg. Stockholm, T. Lindeberg.

Nylund, Katarina (1999), Kulturanalyser i 1990-talets urbanteori – ansats till avgränsning av ett forskningsfält. Det nya stadslandskapet – texter om kultur, arkitektur, planering. Red. Ola Wetterberg. Göteborg, Chalmers tekniska högskola, institutionen för stadsbyggnad.

Nyström, Louise (2011), I Anna och Ferdinand Bobergs fotspår efter hundra år. Stockholm, Carlsson.

Miljödepartimentet (1997), Regeringens proposition 1997/98:45 Miljöbalk. Stockholm, Miljödepartimentet.

Kulturdepartimentet (2009), Regeringens proposition 2009/10:3 Tid för kultur. Stockholm, Kulturdepartimentet.

Stenholm, Leifh (2009), Berättelsen om Blekinge. Olofström, Vekerum.

Stenholm, Leifh. (1993), Militär uttryckning – Civila kläder, om återanvändningen av militära byggnader i Karlskrona. Kulturmiljövård, No. 4/1993. Stockholm, Riksantikvarieämbetet.

Svenska kommunförbundet (1999), Kontinuitet och förnyelse – Kulturmiljöarbetet i kommunerna. Stockholm, Svenska kommunförbundet.

Unnerbäck, Axel (2002), Kulturhistorisk värdering av bebyggelse. Stockholm, Riksantikvarieämbetet.

7.1 Kommunala dokument och handlingar

Karlskrona kommun (1989a), Stumholmen i Karlskrona - Dokumentation från stumholmens dag, idéseminarium 1, idéseminarium 2, idéseminarium 3, seminarieordförandens sammanfattning. Karlskrona.

Karlskrona kommun (1989b), Stumholmen i Karlskrona, Program för inbjuden arkitekttävling 1989 – Idétävling om dispositionen av Stumholmen. Karlskrona, 1989, 2-3. Ibid, Stumholmen kulturhistorisk utredning Etapp 1.

Karlskrona kommun (1990), Stumholmen i Karlskrona, Juryns beslut, sammanfattning och motiveringar - Idétävling om dispositionen av Stumholmen. Karlskrona.

Karlskrona kommun (1991a), Detaljplan för delar av norra udden på Stumholmen (delar av stg 113 och delar av stg 208). Dp 504/92. Karlskrona.

Karlskrona kommun (1991b), Områdesbestämmelser för del av Stumholmen (del av stg 113 och del av stg 208). Ob 503/91. Karlskrona.

Karlskrona kommun (1992a), Detaljplan för delar av Kungshall på Stumholmen (delar av stg 113 och stg 208). Dp 508/92. Karlskrona.

Karlskrona kommun (1992b), Detaljplan för "långa huset" på norra udden på Stumholmen (del av 113 och del av stg 208). Dp 505/92. Karlskrona.

Karlskrona kommun (1992c) Detaljplan för södra skjutbanan på Kungshall på Stumholmen (del av stg 113). Dp 509/92. Karlskrona.

Karlskrona kommun (1993), Detaljplan för Marinmuseum inom norra delen av Stumholmen samt för södra delen av Östra Hamngatan m.m. Dp 534/93. Karlskrona.

Karlskrona kommun (1994), Beslut om bygglov, Stumholmen 2:10 (STG 208 T) Ombyggnad av Beklädnadsverkstaden samt balkong och takfönster. 1994-05-02. Dnr: 221/94. Karlskrona.

Karlskrona kommun (1995), Beslut om bygglov, Stumholmen (Tunnbunderiet). Uppsättande av staket. 1995-03-28. Dnr: 354/95.

Karlskrona kommun (1999) Detaljplan för Stumholmen 2:21. Dp 585/99. Karlskrona.

Karlskrona kommun (2001), Beslut om bygglov, Stumholmen 2:7 – Bygglov och bygganmälan för ändringar av enbostadshus. 2001-06-11. Beteckning: 2996/2001. Karlskrona.

Karlskrona kommun (2007), Beslut om bygglov, Stumholmen 2:5 – Bygglov och bygganmälan för uppsättande av takfönster i flerbostadshus. 2007-11-07.. Beteckning: BYGG.2007.3423. Karlskrona.

Karlskrona kommun (2010a), Beslut om bygglov, Stumholmen 2:5 – Bygglov och bygganmälan för uppsättande av ett mindre takfönster i flerbostadshus. 2010-03-16. Beteckning: BYGG.2010.1080. Karlskrona.

Karlskrona kommun (2010b), Detaljplan för del av Stumholmen 2:22 m fl. Marinmuseum. PLAN 2008.1437. Karlskrona.

7.2 Lagtexter

Förordning (SFS 1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden m.m. 2 §

Förordning (SFS 2007:1184) med instruktion för Riksantikvarieämbetet. 1, 2,3 §.

Lag (SFS 1988:950) om kulturminnen m.m. 1 kap 1 §.

Lag (SFS 1988:950) om kulturminnen m.m. 3 kap: 1-2 §, 14 §.

Miljöbalk (SFS 1998:808) 1 kap 1 §.

Miljöbalk (SFS 1998:808) 3 kap 6 §.

Plan- och bygglag (SFS 2010:900) 1 kap: 1 §, 4 §.

Plan- och bygglag (SFS 2010:900) 2 kap: 2-3 §, 6 §.

Plan- och bygglag (SFS 2010:900) 3 kap: 2-4 §, 10 §.

Plan- och bygglag (SFS 2010:900) 4 kap: 2 §, 8 §, 15 §, 38 §, 42 §.

Plan- och bygglag (SFS 2010:900) 8 kap: 13-14 §.

7.3 Intervju

Althini, Peter. Dåvarande informationschef Karlskrona kommun. Intervju 4 april 2012.

KULTURARV I STADSPLANERING
– En fallstudie av tolkning och tillämpning
av regelverket under Stumholmens
funktionsomvandling

